

Herinneringen

Paula Boon-Thieleman

Januari 1997

Zonnestrallen breken een weg door de ochtendmist. Ze vallen op een witte weide. Bomen rondom de poel zijn vol met rijp. Het prikkeldraad waarmee de weide afgebakend is, lijkt als koraal. Een prachtig panorama.

Met deze vorst kan Hans het werk wel laten, denkt Paula. Nu zou hij de tijd kunnen nemen om eens langs te komen. Tegen Dolf durft ze het niet uit te spreken. Hij vindt dat je volwassen kinderen de vrijheid moet laten.

Naarmate het hoveniersbedrijf van Hans gegroeid is, zijn ze hem minder gaan zien.

Paula hoort haar moeder nog zeggen: "Sinds jij getrouwd bent, zie ik je zo weinig Paula." Bij het ouder worden is er de spijt dat gedane zaken nooit terugkeren.

Terwijl zij zich rillend van het raam keert, hoort ze Dolf om haar roepen: "Paula, ga je mee een eind lopen?" Dat laat zij zich geen tweemaal vragen; buiten zijn vindt ze heerlijk! Als Paula in de hal haar jack van de kapstok wil nemen stapt Hans onverwachts binnen. "Telepathie" denkt Paula, ze laat het jack hangen.

"Ik ben blij je te zien!"

"Sorry, voor mijn lange uitblijven. Nu ik met vorstverlet ben, heb ik tijd over. Als Lies van kantoor vrijaf kon krijgen, zouden wij samen naar een warm land vliegen.

Deze uitspraak brengt Paula op een idee, wanneer hij voor volgend jaar weer met vorstverlet komt, is het iets voor hen om naar toe te leven. Voor Dolf zou zij het ook prachtig vinden. Als bakker moest hij vroeger voor een laag loon dag en nacht werken. Geld om met de kinderen op vakantie te gaan was er niet. Voordat ze het wisten waren de kinderen groot, ze wilden niet meer met pa en ma mee. Dolf en Hans konden door haar plan weer eens nader tot elkaar komen. Zelf koestert zij die wens niet, tegen alle rompslomp die een grote reis met zich meebrengt ziet ze op. Nog voordat ze het zelf beseft, spreekt ze uit: "Boek voor volgend jaar winter een reis met pa naar Indonesië." Daar moet Dolf eerst nog eens goed over nadenken.

Een jaar later is het zo ver. Een droom gaat voor Dolf in vervulling. Na achtenveertig jaar gaat hij opnieuw, maar nu samen met Hans naar Indonesië. Verhalen over zijn verplichte diensttijd op het mooie Java heeft Dolf aan Paula en de kinderen in de loop der jaren meerdere malen verteld.

Samen met Lies doet Paula de mannen op Schiphol uitgeleide. Na het inchecken controleert Dolf nerveus in de zakken van zijn tropenjack of hij zijn reispapieren wel op de juiste plaats gestoken heeft. Ten slotte is het niet het werk van alledag. Intussen plaatst Hans de rugzakken op de lopende band. Over de bagage hebben ze voorlopig geen zorg meer. Paula geeft Hans een laatste waarschuwing om het vooral kalm aan te doen met pa. Hans belooft goed op de oude te passen.

Terwijl Lies een laatste foto van de mannen in tropenkleding schiet, ziet Paula in gedachten de foto uit 1948 van een jonge soldaat met blond krullend haar, op weg naar Indië. Nu staat er een kaalhoofdige man, naast hem de zoon, inmiddels ook kalend. Ze hoopt dat ze er samen een mooie reis van maken en gezond weer thuis zullen komen. Nog een omhelzing en dan verdwijnen de heren langs de douane.

Nu het er op aankomt, krijgt Paula spijt dat ze de beslissing heeft genomen niet met Dolf de reis te maken. Maar ze bedenkt wel dat ze in haar hele leven nog nooit een lange tijd alleen is geweest, en dat lijkt haar ondanks het feit dat ze Dolf voor geen goud wil missen, een vakantie op zich!

Wel even vreemd, bij het thuiskomen is er de lege stoel. Geen geur van tabak, geen vuile pijpen her en der, geen gezap met TV. Maar er is ook geen potje voor haar gekookt.

Op weg naar huis terug, heeft Paula Lies voorgesteld ergens te gaan eten. Maar Lies was moe, ze wilde naar huis. "Jij houd het van mij te goed, wanneer we de mannen weer van Schiphol gaan halen," beloofde Paula. Lies reageerde niet. Later realiseerde Paula zich dat uit eten gaan voor haar een luxe is, maar voor Lies de gewoonste zaak van de wereld. Met Hans gaat ze immers wekelijks.

Doordat Paula huisnaaister was, nam ze niet veel tijd om aan het koken te besteden. Menigmaal sloeg Dolf de geur van verbrand eten tegen als hij van zijn werk thuis kwam. Geïrriteerd verweet hij haar: "Jij legt je ziel niet in het koken." Ze liet hem maar praten;

ze kon ten slotte ook niet overal haar ziel in leggen. Na dat Dolf met pensioen ging, heeft ze het koken aan hem overgelaten en hij kan het verduveld lekker.

Vaak heeft ze tijdens het maken van kleding over het verleden gedacht. Zij wilde het zo graag op papier zetten. Doordat Dolf nu kookt en de boodschappen in huis haalt, krijgt zij tijd om te schrijven. Het is geen literair werk, maar vrienden lezen het met plezier. Voor de kinderen komt het te dicht bij, meent Paula. Maar een profeet wordt bij leven haast nooit geëerd. Voor haar is het schrijven een ware afleiding.

Nu zal ze voor zichzelf moeten koken. Ze is van plan om iets te bereiden waar Dolf absoluut niet van houdt: Mosselen.

Zo gauw de R in de maand was, kwam haar vader vroeger thuis met een jutezak vol mosselen. Die werden door moeder in een zinken teil gespoeld totdat er geen zand meer afkwam. Haar handen zagen blauw van het koude water. Met wortel, ui en een zilveren munt werden de mosselen in weinig water gekookt. Werd de munt zwart, was het een teken dat er een zieke mossel tussen zat. Op het tafelzeil kwam een tegel te liggen en daarop plaatste vader onder luid geroep van: "Opzij, opzij!" de grote grijze geëmailleerde pan met de kokende mosselen. Het grote gezin schaarde zich rondom de tafel. Damp en voor Paula een heerlijke geur steeg op wanneer vader het deksel van de pan lichtte. Vandaar mosselen!

Tegenwoordig koopt men schoongewassen mosselen in zakken van twee kilo. Zonder veel werk kan zij zich er dus eens flink te goed aan doen. Nog stokbrood en knoflooksaus, en dan naar huis. Ze neemt zich voor haar ziel in het koken te leggen. Dan moet het lukken? Als de mosselen bereid op tafel staan denkt ze: Kom, laat ik het mij zelf gezellig maken. Zij steekt de kaarsen aan. Een glas witte wijn zal er niet gek bij smaken. In de spiegeling van het kamerraam ziet zij zich in Dolf zijn stoel. Zij heft het glas: "Proost, madam, op drie weken alleen in huis."

In de afgelopen week is het er niet van gekomen het huis aan kant te maken. Eerst gaat ze de bedden verschonen. Duidelijk zichtbaar is de afdruk van Dolf zijn hoofd in het kussen, en er liggen lichaamsharen op het hoelaken. "Harry de harige aap," daarmee plaagden de kinderen hem vroeger. Het haar van zijn hoofd is verdwenen, maar het haar op zijn lichaam, hoewel grijs, is er nog. Gelukkig, want ze vindt het nog altijd heerlijk om zich tegen zijn borsthaar aan te vlijen. Ze kan het niet weerstaan om voordat ze het bed afhaalt nog even in zijn holletje kruipen. Diep weggedoken onder het dekbed snuift ze zijn geur. Afgelopen nacht heeft ze onrustig geslapen. Hij zal toch wel terugkomen? Steeds waren haar gedachten bij de mannen. Ze telde de vliegreuen. Toen ze tegen de morgen dacht, nu zijn ze geland, had ze nog even naar de radio nieuwsdienst geluisterd. Er was geen vliegtuig verongelukt. Eindelijk was ze ingeslapen.

De telefoon doet haar opschrikken.

"Met Paula, hoi Ger!"

"Heb jij het daar wel warm in je eentje?" Ze had Ger, haar vriendin, eerder verteld dat Dolf op reis ging.

"Ja hoor, het is buiten tien graden onder nul, maar hier in huis is het behaaglijk."

"Heb jij zaterdag ook voor de TV de elfstedentocht gevolgd?"

"Ja, natuurlijk, zo iets mag je niet missen. Wat een uithoudingsvermogen hadden die kerels. Ik had gehoopt dat Hulzebos de winnaar werd. Die droge clown spreekt een mooi dialect. Hij was dan voor allerlei activiteiten gevraagd en de Nederlanders konden weer eens lachen. Sneu was hij toen Angenent hem net voor de finish even voor was. Maar hij gaf al vlug toe dat hij een betere schaatser was met tegenwind. Ben jij nog op de schaatsen geweest, Ger?"

"Meid, ik heb artrose in mijn voeten, ik mag blij zijn dat ik er nog mee kan lopen, laat staan schaatsen."

"Jammer, dat je bij het stijgen der jaren steeds meer achterwege moet laten. Weet je nog dat je vroeger een van de besten op de schaats was? En je had me een sexappeal waar ik wel eens jaloers om werd. Alle jongens wilden met jou schaatsen. Dat leek me het einde, om heerlijk te zwieren in de armen van een jongen. Ik had het nakijken. Met

mijn open wintervoeten van toen kon ik geen schaatsen velen. Wanneer de wintervoeten minder pijn deden, waren er wel weer mijn zussen die me de schaatsen voor de neus weg pikten. Voor zes meiden waren er bij ons thuis twee paar schaatsen. Daardoor kreeg ik nooit de kans het te leren. Zo zie je, met de jaren heb ik geen last meer van wintervoeten, maar zit jij met pijnlijke voeten."

"Zeg dat wel, maar Paula ik bel je eigenlijk dat ik er van af zie om met deze koude naar je toe te komen."

"Ik kan het mij voor stellen, wij moeten er maar mee wachten tot het beter weer wordt." Terwijl Paula na het gesprek met Ger, de telefoon neer legt, komen herinneringen bij haar binnen en dat gaat zij in de aankomende weken op papier zetten.

Zij waren al vriendinnen op de lagere school. Ger had één zus en zes broers. Gerrie was ze voor hen, een tenger nakomertje, het lievelingetje van haar vader en moeder. Ze had een step die op luchtbanden reed. Daarop gingen ze samen stiekem de wijk uit. Ger stepte met haar rechterbeen en Paula met haar linker. Nadat haar vader het ontdekte, moest de step voor straf een week achter slot en grendel.

Op Paula werd niet altijd gelet, voor dag en dauw was zij in het voorjaar buiten. Ze ging Ger wakker roepen om met haar bij de volkstuinten kikkertjes te vangen. Juist stond haar vader klaar om naar zijn werk te gaan. Hij stak er een stokje voor.

"Paula kindje, het is amper zeven uur, Gerrie slaapt nog. Jij moet ook weer je bed ingaan."

Ger kreeg nooit de kans om eens weg te glippen, dacht Paula. Maar wanneer ze uit school bij Ger thuis kwamen was er altijd een dikke boterham. Dat miste Paula thuis. Moeder zei: "Er zijn wel vreters gemaakt maar niet geboren." Tussendoor werd er bij hen thuis geen brood gegeten, een slok uit de kraan konden ze nemen.

Paula ging er toen alleen op af. De kikkertjes maakten rare sprongen. In het hoge gras was het moeilijk ze te vangen en ze glibberden haar steeds uit de handen. Eindelijk had ze er een paar. Ze deed ze, met wat gras als voedsel, in een glazen potje. In het deksel had ze gaatjes geslagen. Op de achterpootjes en met de gladde gele buikjes tegen het glas rekten zij hun lijfjes richting het deksel. In de slaapkamer die ze met haar zusjes deelde, kregen de kikkertjes een plaatsje op het vensterbankje. Zodat zij vanuit haar bed de diertjes mooi kon volgen. Na schooltijd had ze Ger mee naar huis genomen. Tot grote schrik trof zij ze met stijve gestrekte pootjes morsdood aan. Dom van haar, ze had er niet aan gedacht, dat de zon zich 's middags op het vensterbankje keerde! Ger had haar uit gescholden:

"Dierenbeul".

Na de lagere school moest Ger haar moeder verzorgen die door een beroerte gedeeltelijk verlamd was. Paula kreeg een betrekking voor halve dagen. Middags gingen zij samen naar de naaischool.

Haar broer Jan, diende bij de marine, hij bracht in de weekeinden een tas vol vuil goed thuis. Zondags kwamen de gehuwde broers en zus, met hun kroost bij de ouders op bezoek. Ger was dan het sloofje, ze wilde zakgeld van de familie omdat Paula immers ook in haar betrekking geld verdiende. Niet één die er voor Ger over de brug kwam.

Rondom in de kussens kon haar moeder nog zitten. Vaak zakte ze onderuit, haar mond hing raar scheef. Als vader avonddienst had, bracht Ger met hulp van vader voordien moeder boven in bed. Ger vroeg aan Paula:

"Kom jij bij mij."

Als Paula haar breiwerk meenam, mocht het van haar moeder. Samen breiden zij ajour patronen. Tijdens het breien zagen zij de Muziek –Vereniging– Arnhem-Oost langs komen. De muziek stemde hen vrolijk.

"Zullen wij er samen even achter aan gaan?"

"Jij mag je moeder toch niet alleen laten."

"Heel even kan het wel."

Op de maat van de muziek huppelden beiden de Dr. Schaepmanlaan af. Vandaar uit zagen zij meisjes en jongens in het voorportaal van de Jozef kerk. Zij gebruikten het

portaal als hangplek, men stond er altijd droog. Toen zij de groep naderbij kwamen zagen zij twee soldaten tussen hen.

"Dat zijn nog eens leuke bincken!" zei Ger. Na een tijd gezellig met elkaar praten moesten zij toch echt naar huis. De bincken liepen met hen op tot aan de Dr.Wagenaarstraat. Daar sloegen zij links af het landpad in.

Paula herinnerde zich de waarschuwing van moeder toen ze voor het eerst menstrueerde:

"Je bent nu geslachtsrijp, voortaan uit de buurt van jongens blijven." Ze had haar een gordeltje gegeven waaraan ze het badstof verband kon knopen. Moeder had er erg geheimzinnig over gedaan.

Nu zij een oogje op de leuke jongens hadden, dacht ze er ineens weer aan.

"Betast jij jezelf wel eens, Ger?"

"Natuurlijk, jij dan niet?" Paula kleurde, maar vertelde:

"Ik bekijk mezelf in de spiegel. Ik zet mijn rug hol, buig mijn hoofd ver achterwaarts zodat het lange haar mijn billen streelt."

"Toen ik laatst aan het stofzuigen was, schoot de slang los van de steel en kwam toevallig zuigend tegen mijn... (Ger wees ondeugend op haar onderlijf). Dat was me toch aangenaam! Je moet het ook eens proberen."

Ger was een mooi meisje, lange benen, slank in de taille. Haar hoge kontje tekende zich in het donkerblauwe kokerrokje, waarvan Ger en Paula zich op de naailles er ieder een gemaakt hadden. Onder het lopen wipten haar borsten in het vrij nauwe witte katoenen ajour gebreide truitje. Mannen lieten vaak een oogje op Ger haar boezem vallen en daar hadden zij schik over. Door een permanent hing het haar golvend tot op schouderhoogte. De kuif hield ze bijeen met een benen haarkam. Haar bruine ogen schitterden in het ovale gezicht.

Paula was minder bedeed. Haar benen zijn kort, zij is te mollig op de heupen en veel is er niet onder haar bloes. Ondanks het feit dat ze schoenen droeg met een klein hakje, staken haar benen niet zo mooi onder het kokerrokje vandaan als die van Ger. Het was haar verboden haar steile haar te permanenten. Daarom zette ze iedere avond voor het slapen gaan krulspelden. Altijd hielden de krullen maar aan één kant van het haar. Ze vond zichzelf een verschrikkelijke rond hoofd hebben, wat door haar zussen nog eens bevestigd werd. Als ze ruzie maakten, werd ze altijd gepest met: "Jij met je slome blauwe schelvisogen." Op het familieportret dat bij hen thuis op de schoorsteenmantel stond, was dat ook duidelijk zichtbaar.

In de armstoelen voor het kamerraam gaven zij, breiend, geheimen aan elkaar prijs. Op een avond kwamen de soldaten bij het huis van Ger langs.

"Kom Paula, laten we horen wat zij van ons willen."

"De buurvrouw zal het zien Ger en zij zal ons verklikken."

"Dat mens ziet niets, bangerd." Toen Ger de voordeur opende, hadden de jongens hun woordje al klaar:

"Hallo, gaan jullie met ons mee uit wandelen?"

Ger en Paula stonden eerst verlegen te giechelen. Maar toen zei Ger: "Nu niet, morgenavond om acht uur, daar." Zij wees in de richting van de volkstuinten.

"Schikt het?"

"Oké, jullie zien ons verschijnen." Wel hadden zij een probleem, hoe moesten zij, zonder dat moeder er iets van zou merken weg komen?

"Ik breng moeder een beker warme melk met honing, ze slaapt dan vlug in en dan kunnen wij het er wel op wagen," verzekerde Ger.

Bijtijds ging Paula die avond naar Ger. Zij onduleerde met een op vuur verwamde tang, het haar van Paula. Zodat het net als van Ger in golven hing. Met restjes rouge van Ger haar zus werden de wangen besmeerd. De kleding besprenkelden ze met 4711. Om zeker te zijn dat moeder sliep sloop Ger nogmaals de trap op. Intussen wierp Paula een laatste blik in de keukenspiegel.

"De kust is veilig, moeder is in droomland," lachte Ger.

"Loop ik echt niet voor gek met dat geschminkte gezicht?"

"Je lijkt zo een beetje op Ingrid Bergman."

Deze filmster was het idool van Paula. Via de achterdeur, waarop de buurvrouw geen zicht had, verlieten zij stilletjes het huis.

Van verre zagen zij de jongens over het landpad komen. Ze droegen het uniform hooggesloten. Het koper erop was blinkend gepoetst, de plooiën waren strak in de broeken. Met bravoure namen ze hun baret af en stelden zij zich met een Amsterdams accent voor:

"Piet en Wim, de rekruten." Beschaamt streken zij zich over het schamele haar. "De barbier heeft ons te pakken gehad."

Ze kozen het pad dat tussen de volkstuinten door naar het Stenen- tafelbos liep. In het bos was de kans om door bekenden gezien te worden klein. Langs de buitenschool, over het bruggetje, kwamen ze bij de vijver. Op een hengelaar na, was er niemand te bekennen.

De jongens vertelden dat zij zich op de dienstplicht verheugd hadden. Eindelijk eens weg van thuis. Het leger viel hen tegen. Ze werden de ganse dag gedrield. Het gebeurde maar al te vaak dat ze 's nachts uit bed getrommeld werden om op oefening te gaan. Ze leerden marcheren en schuin marcheren. Daarom moesten Ger en Paula lachen. Maar het was niet het schuinsmarcheren waaraan zij dachten, verzekerden de jongens hen. Ze leerden letterlijk schuin te marcheren, zodat ze met de hele groep schuin kwamen ten opzichte van de plaats waarvan ze waren vertrokken. Dat was behoorlijk moeilijk, en dat allemaal voor 75 cent soldij per dag. Na zes weken opleiding moesten ze in Indië hun dienstdag verder vervullen, en daar voelden ze niets voor.

"Zien jullie er voor weg te komen," zei Paula.

"Wat dacht je, dat speelt bij velen, maar op deserteren staat hoge straf."

President Soekarno heeft de onafhankelijkheid van Indonesië uitgeroepen. Onder mom van orde en rust brengt Nederland er in 1946 een leger van 120.000 man heen, van wie er 6000 nooit terug keerden. In werkelijkheid wilde Nederland zijn kolonie na de Japanse bezetting niet graag kwijt. De opbrengsten uit dat land hielpen de naoorlogse economie in Nederland weer op te bouwen.

"Wat ben ik blij dat er voor meisjes geen dienstplicht is," zei Paula.

"Het zou ook wel zonde zijn van je mooie haren." Wim liet niet na, er even over te strijken. Paula voelde zich hier door geveild.

"We hoeven niet te vragen waar jullie vandaan komen," zei Ger.

"Heb je wat op Amsterdammers tegen?"

"Nee, want zij hebben meestal wel humor. Maar het accent!" zei Ger plagend. Piet greep haar voor de grap bij de arm en dwong haar op de knieën.

"Zeg jij nou maar eens netjes: Genade Piet."

Toen veel pogingen om los te komen mislukten, gaf Ger zich gewonnen.

"Je ruikt lekker," zei Piet toen zij omhoog kwam. De 4711 doet het goed, dacht Ger.

Verveeld schopte Wim met zijn soldatenkistjes de kiezels los en gooide ze ver in de vijver. Al vlug ging het er om wie van vieren het verste kon werpen. De kiezels kwamen tot vlak voor de visser. "Rot op, jullie!" schreeuwde hij.

Na deze reactie realiseerden Ger en Paula zich, dat zij nodig naar huis moesten. De zon was al onder. Door het bos, langs de volkstuinten gingen ze weer richting de wijk. Onder de beukenbomen van de Dr. Schaepmanlaan werd een nieuwe afspraak gemaakt.

Bij thuiskomst sloop Ger de trap op. Moeder was nog in diepe rust. In de kamer fluisterden de meisjes nog even na. Ze waren het er met elkaar over eens dat het leuke jongens waren. Paula pakte haar breiwerk, ze moest nodig gaan. Buiten zwaaide ze nog even naar Ger, en toen zette ze het op lopen.

"Wel wat aan de late kant," zei moeder. Sinds ze geen kind meer was, stond ze onder strenge controle. Gelukkig vergat moeder haar te vragen het breiwerk te tonen om te

zien hoeveel naadjes er door haar gebreid waren.

Om de jongens te ontmoeten verzuimden zij het zangkoor; als er lof in de Jozef kerk was, gaf dat een extra vrije avond. De wandeling met de jongens ging steeds weer over de stille paadjes. Verliefd waren ze niet. Het was een zoeken naar iets waar ze geen weet van hadden. Schuchter hielden zij elkaar bij de hand.

Het viel moeder op dat Paula iets in haar schild voerde. Ze ging haar te graag naar het lof. Stilletjes werden haar gangen gevolgd. Bij thuiskomst stond moeder haar op te wachten.

"Dit had ik van jou niet verwacht! Met soldaten langs de straten dweilen!"

"Ach mens."

"Wat jij, met mens, snotaap!" De slag die moeder haar gaf, suisde haar in de oren.

"Hoe heet die knaap waar je mee omgaat?" Paula gaf geen antwoord.

"Voor de dag er mee." Ze kon er niets tegen inbrengen.

"Wim."

"Anders niet als Wim?" Paula haalde haar schouders op. Ze had nooit gevraagd naar zijn achternaam.

"Dommerd!" tierde moeder. "Stel dat jou wat overkomen is, dan hebben we niet eens zijn achternaam. Je komt de deur niet meer uit en ik zal Ger haar ouders inlichten."

"U maakt zich druk om niets, we wandelden met ze, meer niet. Ze weten niet waar ze 's avonds heen moeten, laat ons hen eens meenemen?"

"Om de donder niet! Nu onder mijn ogen vandaan, en ze wees Paula naar boven.

Boven stampte Paula eens flink op de houten vloer, zodat het hele huis trilde. Toen ze een beetje tot bedaren kwam en haar verstand liet werken, dacht ze: Net iets voor ons, geen achternaam aan de jongens vragen. Om zich niet gewonnen te geven zong Paula luid:

*Moeder heb je ook een jongen
Die daar ligt op land of strand
Had je hem niet graag eens even
Heel gezellig bij de hand?
Geef ze eens een bakje koffie
Geef ze eens een vriendelijk woord
Geef ze eens een fijn sigaartje
Een sigaretje en zo voort
Geef ze 's avonds eens een uurtje
Wat vreugde en gezelligheid
Het meest van al dat alles
Mist een soldaat zijn huiselijkheid*

Paula's betrekking was in de Rensenstraat, dicht bij het Arnhemse station. Vanuit de serre van het bovenhuis kon ze het perron overzien en de banen die richting Utrecht liepen nog een heel eind volgen. Op en om het station zag ze militaire politie. Ook waren er veel burgers op de been. Nieuwsgierig naar de reden, liet ze het stoffen liggen.

Mevrouw was toch de stad in, zij zou er niets van merken als Paula het voor een keer met de Franse slag deed. Militairen kwamen bepakt en bezakt het perron op. Het is zover dacht Paula.

De militairen uit de Sachsen-Weimar- en de Koehoorn- kazerne werden na tien dagen inschepingverlof op transport gezet naar Indië. Vandaar de politie. Er mochten er eens bij zijn die op het laatste nippertje wilden deserteren! Paula wist zeker dat Piet en Wim zich onder hen bevonden. Ze kon hen in de menigte niet herkennen. Ger en zij hadden plezier met de jongens gemaakt. Ze waren nog vaak door de straat gekomen, er was nooit de kans geweest er tussenuit te glippen.

Toen de trein zich met de opeengepakte militairen in beweging zette, werden er ramen uit de wagons gebroken. Vanuit de trein steeg een gezang op waar Paula koude rillingen van kreeg. Met zakdoeken in allerlei kleuren werd er langs het spoor en op de brug die over de baan liep, door familie en vrienden gezwaaid. Zodat de militairen een erkenning hadden van hun verwanten. Paula zwaaide met de gele stofdoek en ze liet haar tranen de vrije loop. Ze hoopte dat Wim en Piet haar zagen.

Veel meisjes hadden in die tijd een vriend in Indië. Het enige plezier dat zij beleefden, was: wachten op post van hen. (Een meisje dat verkering had, ging niet alleen uit.) Er kwamen berichten over gesneuvelde en gewonde jongens. Achteraf waren Paula en Ger blij dat zij geen vriend in Indië hadden.

Ger en Paula namen dansles bij Bauling aan de Velperweg. In de grote danszaal lag een spiegelgladde parketvloer. Rondom in de zaal stonden houten stoelen, schemerlampjes met crème kapjes hingen aan de wand en twee kristallen kroonluchters schitterden aan het plafond. De leraar wilde de dames links en de heren rechts in de zaal. "Tegenover ons staat Wat en half Wat," fluisterde Ger.

"Toe Ger laten wij van plaats wisselen, de jongen tegenover mij is me veel te lang!" Naast de lange stond een korte jongen, in een colbert dat waarschijnlijk van zijn vader was. Het zat hem veel te breed in de schouders. Qua lengte was hij als partner, geschikt voor Paula. Juist toen ze van plaats wilden verwisselen, nam de leraar met partner op het midden van de dansvloer plaats. Het was voor hen verkeken, toen de leraar zei: "Heren, loop naar de dame tegenover je, maak voor haar een kleine buiging en vraag haar: Mag ik deze dans van u?" De leraar ging met partner in danshouding staan zodat de leerlingen deze houding ook aannamen.

Wat schuchter liepen de heren op hun doel af.

Paula reikte tot okselhoogte van haar partner. Toen ze opzij keek zag ze dat Ger ver boven de schouder van haar partner uitstak. Ger maakte een rare grimas naar Paula en met haar rechterhand trok zij de schouder van het colbert van haar partner hoog. Terwijl de leraar de eerste danspassen voordeed, stond het paar in deze houding. Het voorval werkte op Paula haar lachspieren. Maar toen zij zich realiseerde dat ze zelf ook niet goed in de kleren staken, was de pret er voor haar af.

Op zondagavond was het vrij dansen. Dan trof men ook meisjes en jongens van de andere lessen. Met kerstmis hing er een mistletoe midden in de zaal. Wanneer er een paar onder danste, juist als de muziek stilhield, mocht men elkaar kussen. Het werd dringen om een plaats onder de mistletoe. De laatste dans om elf uur was het mooiste. Paula en Ger waren geen muurbloempjes. De jongens vlogen op hen af. De zijden kousen werden hen bijkans van de benen getrapt.

Transpireren deden ze! Het kwam mede door het korset met baleinen, ze moesten het van thuis dragen. Het was niet zedelijk wanneer men een buik in je jurk zag. Ondanks het feit dat ze uit voorzorg soubrossen onder de oksels van hun wollen jurken genaaid hadden, was de stof op die plaats gekrompen en uitgebeten. Om maar niet over de geur te spreken! Al hing de jurk een week in de mist, dan nog ging de geur er niet uit. Het was duur om steeds je kleding te laten stomen.

Met het diploma "Brons" op zak wilden ze wel eens in andere gelegenheden gaan dansen. Tegenover de dansschool in "Tivoli" kon men swingen op jazz muziek. Het ging met snelle passen, men trok zich tegen en van elkaar en zwierde rond, waardoor de wijde

rokken hoog op zwierden. Dames slippjes werden zichtbaar. De dans werd als sensueel beschouwd. Ger trok zich daar niets van aan, zij kon het als de beste. Het ging Paula te snel en te ruw. Om Ger bleef ze gaan. Het was vaak ver over elf voordat Ger van ophouden wist. Dan moesten ze als gekken fietsen om op tijd thuis te zijn. Verdomd, Ger had weer eens geen achterlicht. Ze waagden het zonder. Ger moest maar voor rijden. Halverwege de Rozendaalseweg hadden ze pech; twee agenten kwamen de Huichenslaan uit!

"Afstappen, dames."

Ger direct: "Laat ons doorgaan, ik weet dat mijn licht niet deugt, maar er zwaait wat als wij te laat thuiskomen." Tergend langzaam werd het licht gecontroleerd.

"Zo te zien is dit al lang zo."

"Inderdaad, daar kan ik niet omheen," slijmde Ger tegen de jonge agenten.

"Mag ik je naam?"

"Je gaat me toch geen bon geven? Ik zit toch al zo slecht bij kas!" De agenten overlegden.

"Goed, we strijken met de hand over ons hart, als je belooft dat het licht in orde komt."

Ger beloofde, bedankte en wilde alweer opstappen.

"Nee, nee, meisje, dat gaat zo maar niet. Zonder licht wordt niet gereden. Om daar zeker van te zijn brengen we je persoonlijk tot huis."

"Dat menen jullie niet," zei Paula.

"Als jij wilt gaan, ga je gang."

Zij kwam nu toch te laat, ze besloot bij Ger te blijven. Tijdens het gaan over de lange Rozendaalseweg vroegen de agenten hen het naadje van de kous. Waar ze zo laat vandaan kwamen, of ze iedere zondag dansten en of er geen aardige jongens waren die hen naar huis wilden brengen. Ger was zo gek om te antwoorden.

De bus stooft aan hen voorbij. Waren ze die avond maar met de bus gegaan, dacht Paula. Die gasten waren om een smoesje verlegen en liepen in diensttijd behoorlijk te flirten. Ger had er zo te zien plezier aan. Misschien zag ze wat in een van hen? Zij kon door Ger straks thuis de volle laag verwachten. Tegen de hoge heuvel van de Dr. Schaepmanlaan nam de agent Ger de fiets uithanden.

"Ik rijd hem de heuvel wel voor je op." Ger liet hem begaan. Bij de Dr. Wagenaarstraat zei Ger:

"Jullie hebben de taak volbracht, ik ben bij huis."

De agenten maakten geen aanstalten rechtsomkeert te maken. Nee, ze staken nog eens van wal!

Paula, had al behoorlijk de pest in, zij dacht:

Laat ze het nu verder maar uitzoeken. Ze groette Ger, wierp de agenten een vernietigende blik toe en reed toen snel weg.

Het vermoeden van Paula was juist. Ger had een afspraak voor het komende weekeind gemaakt!

"Wanneer jij met hem gaat, kun je mij wel missen."

"Kom je mij dan wel halen Paula? Dan lijkt het er op dat we samen gaan."

Paula hield zich aan haar belofte.

Na verloop van tijd was het dik aan tussen Ger en Kees. Maar er was een groot probleem. Hij was niet katholiek en bovendien verschilden ze acht jaar in leeftijd. Niet dat het Ger wat uitmaakte, maar thuis durfde ze er niet mee aan te komen.

Paula raadde het haar af. Zij zag van dichtbij dat haar ouders veel problemen hadden om het verschil in geloof. Ger liet zich niet bepraten. Toen haar lange, blonde Kees werd ingedeeld bij de verkeerspolitie, zwijmelde zij helemaal voor hem. Het uniform, de hoge laarzen, de zwarte leren jas met witte strepen, daarbij de pet waardoor hij nog langer leek. Zo'n stoere bink reed ook nog een op een Harley Davidson! Zij moest wel voor hem vallen.

Ger deed Paula steeds verslag over alles wat ze thuis en met Kees beleefde. "Ik heb mijn ouders gezegd dat ik voor dag en nacht een dienst neem, als Kees niet in huis mag komen."

Door de ziekte van haar moeder waren haar ouders van Ger afhankelijk, met tegenzin was er toegegeven. Wanneer vader avonddienst had, kwam Kees bij Ger. Moeder, die het vermoedde riep van boven:

"Wie is er bij je, Ger?"

"Niemand, heb ik ijskoud teruggeroepen. Intussen lagen wij op de divan. Hij hield zijn handen om mijn middel en drukte mij dicht tegen zich. Hij kust zalig en zijn mond vond mijn borsten. Mijn handen gingen omlaag naar wat al hard geworden was en naar het zachte plekje zocht." Iedere maand weer, zat Ger in angst.

Door al deze verhalen ging Paula de jongens met andere ogen bekijken. Bij het zwembad vlijde zij zich op de zonneweide. Met de kin op haar ineengevouwen armen bespiedde ze tussen haar ooghaartjes door de hoge jongenskontjes. Ze maakte zich een voorstelling van de welving in de strakke zwembroekjes. Zij ontdekte dat het waar was wat Ger vertelde over een stijve penis. Bij enkele jongens was het duidelijk zichtbaar. Griezelig vond ze het, maar ze bleef nieuwsgierig.

In de etalage van een boekwinkel had ze in een opengeslagen boek een afbeelding van het mannelijk geslacht gezien. Ze durfde er niet lang naar te blijven kijken, stel dat het anderen op zou vallen.

Doordat de Sachsen-Weimar-kazerne tegen hun wijk lag, waren er altijd wel militairen die de bus naar de stad namen. Om zich staande te houden in de overvolle bus greep Paula de beugel hoog boven. In de zomer droegen de soldaten de mouwen van de overhemden opgerold. Paula kon haar ogen niet van de behaarde armen afhouden. Wanneer de chauffeur sterk afremde, kon zij zich moeilijk in evenwicht houden, gretig liet zij zich door de behaarde armen opvangen en ving ze de geur op van mannezweet.

Het salaris van Paula was tot achttien gulden in de week gestegen. Thuis moest zij f 7,50 afdragen. Van verschillende fietsen was net na de oorlog voor haar een fiets in elkaar gezet. Er mankeerde altijd iets aan de fiets.

Menig keer stond zij voor de etalage van de rijwielzaak Reerink op het Victordestuursplein zich een illusie te maken. Tachtig gulden zou ze voor een fiets neer moeten tellen. Ze kon besparen door niet uit te gaan. Ze wist zeker dat wanneer ze wat geld bij elkaar had, er wel weer een jarige in de familie zou zijn. Met haar goedgeefse karakter zou ze het dan toch aanbreken. Mevrouw raadde haar aan het geld naar de spaarbank te brengen. Na tien weken had ze het bedrag bij elkaar.

Met de fiets aan de hand was ze naar huis gelopen. Achter het huis zette zij de fiets op de standaard. Zij liep iets terug om hem van afstand te bewonderen. Het was niet te geloven dat deze moderne fiets van haar was. Het frame had een schuine instap, er zat een gebogen stuur van chroom op, gouden lijntjes sierden het zwarte lak. Vergenoegd liep ze weer naar haar fiets, ze kon niet nalaten om een paar klopjes op het leren zadel te geven. "Mooi fietsje van me ik zal je iedere week oppoetsen!" De hele familie kwam de fiets bewonderen, daarna reed ze er regelrecht op naar Ger.

"Mooi, heel mooi! Is hij uit je eigen beursje betaalt?"

"Wat dacht je, dat ik zo iets cadeau krijg!"

"Het zou toch kunnen."

"Je mag hem wel even proberen."

"Stel dat ik brokken maak."

Op aandringen van Paula reed Ger er voorzichtig de Dr.Wagenaarstraat mee heen en weer.

"En?"

"Hij rijdt heel licht!"

Vervolgens vertelde Paula: "Ik heb met meisjes en jongens van de dansschool afgesproken om Hemelvaartdag dauw te trappen. We nemen brood voor de hele dag mee. Het plan is om naar Apeldoorn te fietsen. In de speeltuin "Julianahoeve" kunnen we wel wat te drinken kopen. Al heel vroeg komen zij me halen."

Ger gaf nadat zij het hele verhaal had aangehoord, de fiets een beetje sneu aan Paula terug.

"Zoiets kan ik me niet permitteren."

Door haar enthousiasme had Paula er niet bij stilgestaan dat Ger aan huis gebonden was en geen geld verdiende. Om het goed te praten zei Paula:

"Eén geluk heb jij Ger, dat Kees de Harley Davidson in moet rijden en hij jou op die tripjes af en toe meeneemt."

Nadat Paula was vertrokken, werd Ger erg kwaad. Ze dacht: Ik ben toch stapel om hier altijd maar in huis te zitten en voor niets te werken. In de krant keek ze bij de personeelsadvertenties. Voor in de middaguren werd in een banketzaak een meisje gevraagd. Ze zou de buurvrouw overhalen om bij haar afwezigheid een oogje op moeder te houden. Buurvrouw wilde haar wel helpen.

Als de donder ging Ger op de betrekking af en zij werd aangenomen! Haar vader kon er niets meer tegen inbrengen.

Ger werkte zich 's morgens uit de naad om na de middag op tijd in de winkel te zijn.

's Avonds na werktijd fietsten zij en Paula, bekeerd van het harde werken, met elkaar op. Bij mooi weer namen ze het er nog wel eens van, om op een bank bij de vijver van Klarenbeek even rust te nemen en bij te kletsen. Ger wist dat ze thuis weer aan de slag moest. Moeder was door haar ziekte lastig en ze had steeds meer hulp nodig. Daarbij zeurde Kees, dat ze haast nooit met hem weg kon.

Er werd wel gezegd: Een meisje moet voor haar vijftiengste onder de pannen zijn. Nadien maakt ze nog weinig kans. Paula moest er niet aan denken om altijd thuis tussen de spanningen van haar ouders te blijven. Het was niet eerlijk dat mannen het alleenrecht van vragen hadden. Daarover sprak ze met haar biechtvader. Deze stelde haar voor om zich aan te sluiten bij een van de katholieke jongerenverenigingen. Hij voorspelde haar dat ze echt wel aan de man kwam. Ze moest er maar een beetje voor bidden. Veel vertrouwen had ze er niet in, maar ze hield zich er wel aan.

Vanaf die tijd was ze bij de tafeltennisclub. Waar ze een hopeloos geval was. Geen bal sloeg ze raak. Het schaamrood steeg haar naar de wangen. Met een grapje werd er gezegd: "Word jij maar supporter, dan zit je goed!" Met hen ging ze ook dansen, boven bij "Nationaal" op de hoek van de Bakkerstraat.

Bij warm weer waren ze langs de Rijn te vinden. Waaghalzen zwommen erover. Paula wilde zo graag ook eens uitblinken, maar de sterke stroming weerhield haar. Waarom was zij nou nooit eens sportief en ergens goed in?

Het zweefvliegveld "Terlet" gaf op zondagmiddag afleiding. Ze lagen aan de rand van de heide onder de sparren en zagen vandaar hoe de zweefvliegtuigjes aan een kabel achter een jeep de lucht in werden getrokken. Als een vliegtuigje op hoogte was, liet het de kabel vallen. Op thermiek zweefde het hoog aan de blauwe hemel. Heerlijk leek het Paula om zo hoog te zweven. Later ging ze vast eens vliegen. Mooi leek het haar ook om aan een parachute uit een vliegtuig te springen. Daarover lag ze met de jongens en meisjes te fantaseren.

De auto was in opkomst. Het werd een bezigheid om vanuit de berm auto's te tellen die er in een uur tijd langs kwamen. Men noemde het: "Bermtoerisme."

De jongens deden dik over in wat voor een dure auto ze later gingen rijden. Plagerig gooide Paula de opscheppers met dennenappels. Dat liep uit op een heerlijke stoeipartij. Ze vond de jongens wel aardig, maar er was er niet één waarop ze viel. Ze vroeg zich af: zou het aan mij liggen, heb ik wel sex-appeal?

De vader van Ger had een bakfiets met motor tot invalidenwagen omgebouwd. In de bak had hij een leunstoel bevestigd. Paula bewonderde de man die met zo veel geduld en liefde zijn vrouw in de stoel hielp. Een wollen deken kwam om haar benen. Voorzichtig liet hij zich met haar de hoge Dr. Schaepmanlaan afrollen. Zij beleefde er plezier aan. Zo kwam ze nog eens bij familie en in het park. Ger schaamde zich voor deze vertoning. Toch vond ze haar vader de liefste man van de wereld. Daarom begreep Paula niet

waarom ze zijn raad niet aannam, een andere jongen dan Kees te zoeken. Kees stelde zich altijd zo vrijpostig op. Paula moest hem niet. Ze vond hem een macho.

Vaak voordat Kees zijn dienst ging draaien, kwam hij nog even bij Ger langs. Niet voor de gezelligheid, nee, alleen om sex. Zo onverwachts was Ger er niet voor in, vertelde ze aan Paula.

Als moeder op goede voet met vader stond, koos zij haar kinderen als mikpunt. Ze klaagde tegen hem: "Ze geven te weinig geld af, er komen te veel vrienden over de vloer, ieder weekeind zijn zij 's avonds uit, om nog maar niet te spreken over de bergen wasgoed die ik van die meiden heb!" Paula trok het zich aan. Iedere week gaf ze moeder het afgesproken bedrag. Vaak nam ze een aardigheidje mee. Over haar gedrag was niet te klagen. Goed, ze beloofde moeder om na vasten avond zes weken niet uit te gaan. Ze zou gezellig bij moeder blijven. Door die belofte werd ze het mikpunt van haar zussen: "Ze kon wel eens non worden!"

Op vasten avond kwam ze met vriendinnen de feestzaal binnen. Achter in de zaal waren nog plaatsen vrij. Daar zat hij! Blond krullend haar, blauwe ogen, breed in de schouders. Zijn vriendelijke groet, deed haar blozen. Jammer genoeg kreeg ze een plaats met de rug naar hem gekeerd. Omkijken durfde ze niet. Het was alsof zijn ogen haar in de rug priemden. Steeds werd ze ten dans gevraagd. Toen ze weer naar haar plaats gebracht werd, schonk ze hem een glimlach. Vlug daarna voelde ze een tikje op haar schouder. "Mag ik deze dans?"

Het was een wedstrijddans. Met een appel tussen beider voorhoofd moesten de dansparen proberen zo lang mogelijk op de vloer te blijven. Laat dat hun nu als laatste lukken! Nadien week hij die avond niet meer van haar zijde. Hij vertelde: "Het is nog maar een paar weken geleden dat ik vanuit Groningen bij bakkerij Holleman in Elden ben gaan wonen en werken. In Groningen kon ik na de vervulling van de dienstplicht in Indië geen werk als bakker krijgen. Trouwens, het is me daar na twee tropenjaren te bekrompen."

Ze had de stille hoop gekoesterd, dat hij haar huis zou brengen. Door de drukte bij de garderobe was ze hem uit het oog verloren.

Alleen met moeder thuis was best gezellig. Samen luisteren naar een hoorspel. Ze vertrouwde moeder toe dat ze een beetje verliefd was.

"Pas op voor mannen die in Indë geweest zijn, ze deugen niet!"

"Papa was er toch in het koloniale leger?"

"Vandaar dat ik je waarschuw."

Ondanks de waarschuwing bleef ze tóch dromen van de blonde jongen, van wie ze geen adres had. Je kon alle mannen toch niet over één kam scheren. Tegenover haar zussen wilde zij zich niet laten kennen om tóch in de vastentijd uit te gaan. Wel fietste ze door stad en omstreken. Maar van hem was geen teken van leven. In stilte bad en hoopte ze dat de Lieve Heer haar hoorde.

Na maanden was er een toneelopvoering bij hen in de wijk. Daar ging Paula haar zinnen verzetten. Hoe groot haar verbazing, hij was er! Die avond bracht hij haar wel thuis. Hij vertelde: "Door mijn beroep moet ik vroeg uit de veren. Zodoende ben ik die avond vlug vertrokken. Ik had je graag naar huis gebracht maar vroeg me af: Wie weet waar dat wicht wel niet woont."

Om thuis te komen koos Paula een omweg zodat ze over het donkere stille pad gingen dat achter de huizen langs liep. Bij het afscheid kuste hij haar. Na weken, toen ze een beetje zeker van elkaar waren, vroeg Paula aan moeder, of ze Dolf eens mee mocht nemen.

Toen Paula van haar werk thuis kwam, hing in de kamer het wasgoed op een rekje rondom de kachel. Het verspreidde een nare geur. De kamer leek wel een uitdragerij van allerhande spullen die er niet in thuishoorden. Iedereen in huis had wel wat achter zich

gelaten. Op het aanrecht stond een grote afwas.

"Wat een puinhoop hier," zei Paula geschrokken.

"Ik kon het vandaag niet op orde krijgen, steek zelf de handen maar uit de mouwen," zei moeder.

Het was beter er niet lang over te twisten, dus ging ze als de donder aan de slag.

Intussen zette ze koffie, daarna zou ze zich verkleden. Waarom deed moeder het

verstelwerk niet van tafel, begreep ze niet dat Paula goed voor de dag wilde komen?

Kwam vader maar eens van de divan overeind. Hij was na een dag buiten werken met geen stok wakker te krijgen.

Het regende, Dolf kwam helemaal uit Elden fietsen en drijfnat kwam hij aan. Paula bleef in de keuken, zodat ze hem daar met een droge handdoek op kon vangen. Door al het vocht zat zijn haar goed in de krul. Het wollen bruine tweed jasje stond hem goed. Hij moest wel in de smaak vallen. Daarbij, hij verstond een vak, was katholiek en hij was niet zoals moeder over mannen beweerde. Dat wist ze al wel zeker.

Paula ging hem voor, de kamer binnen. Nog lag vader te slapen, zijn tandloze mond stond open. Het was dat hij snurkte, anders zou men dat ingevallen gezicht voor dood verklaren. Kritisch nam moeder Dolf op, toen hij zich aan haar voorstelde. Verontschuldigend wees Paula naar haar vader. Afgekeerd van hem bood ze Dolf een stoel. Stuk voor stuk kwamen haar zussen even later de kamer binnen druppelen. In het begin deden ze normaal, maar eenmaal rond de tafel begon het vervelend gegiechel. Al vlug vernam Paula waarom ze pret hadden. Het borsthaar glipte Dolf uit de bloes. Onder elkaar hadden ze het wel eens over mooie behaarde mannen gehad. Zij konden het niet nalaten haar voor joker te zetten.

Na het eerste kopje koffie werd vader geeuwend wakker, wreef zich in de ogen en keek verdwaasd rond. Moeder gaf hem het bevel: "Doe jij eerst je gebit eens in, man."

Sloffend vertrok hij naar de keuken om zich wat op te frissen. Hoewel hij zich niet geschoren had, kwam hij weer redelijk toonbaar terug. Toch wel vriendelijk schudde hij Dolf de hand en samen gingen ze aan de praat.

"Bakker is een zwaar beroep," hoorde Paula vader zeggen. Toen Dolf vertrokken was, kon Paula het aanhoren. Moeder vond het maar een stille, en vader zei: "Vaste armoede met een bakker, meid." Waarop Eefje antwoordde: "Beter een bakker dan een steenhouwer die drinkt."

Aan Ger moest ze het hele relaas kwijt. Maar zij luisterde met een half oor. "Nou, zeg er eens wat van, vind je het niet een afgang voor me?"

Onverschillig haalde Ger haar schouders op:

"Het zal wel loslopen, wie weet uit wat voor een nest hij komt."

"Als het aanblijft, zullen we dan eens met ons vieren uitgaan?"

"Daar zal niet veel van komen," snikte Ger plotseling.

"Wat mankeer jij?" Ger kon geen woord uitbrengen. "Zeg me, wat is er Ger?" Eindelijk kwam het hoge woord eruit: "Ik denk dat ik zwanger ben!" Toen viel er even een stilte.

"Van alles heb ik ertegen gedaan, van de trap springen, hardlopen, zeepsopbaden, wonderolie en kine slikken. Tot nog toe heeft niets geholpen."

"En Kees, hij laat je nu toch zeker niet zitten?"

"Nee, maar hij houdt wel bij hoog en laag vol dat het niet waar kan zijn. Zijn illusie was een auto. Hierop zat hij niet te wachten."

"Ger, stop met al die gevaarlijke kunsten. Je vergeeft het je zelf niet als er straks iets aan het kind mankeert."

"Ik word gek van gedachten, Paula. Mijn ouders zijn tegen mijn relatie met Kees. Er is grote woningnood. Hoe moet het gaan met de verzorging van mijn moeder? Kees heeft zich tijden geleden voor een woning in laten schrijven. Op Presikhaaf wordt een wijk uit de grond gestampt. We hopen, omdat Kees bij de politie is, dat hij een streepje voor zal hebben. Beloof me Paula, dat je er niets over loslaat."

Verdrietig was Paula om Ger, waarom had ze Kees steeds zijn zin gegeven.

Na de kennismaking van Dolf bij Paula thuis ging ze hem de eerstvolgende keer van de bus halen. Zij hield er rekening mee dat Dolf de vriendschap ging verbreken. Maar hoe verrast was hij, haar daar te zien! Toen ze hand in hand de Troelstrastraat afliepen, tintelde haar hand van vreugde in de zijne. Ze dacht: Zou hij het ook zo voelen? Op de bank in het plantsoen vlijde zij haar hoofd tegen hem. Samen zo stilletjes zitten, onder het zachte groen van ontluikende beukenbomen gaf haar na een week spanning weer rust. Om hen trippelde een merel, op zoek naar nestmateriaal. Herhaaldelijk vloog ze met haar bek vol sprietjes over het gazon naar hoog in een beukenboom. Er ging veel in haar om, veel kon ze denken, zonder dat hij er erg in had. Na enige tijd verbrak zij het zwijgen:

"In de afgelopen week heb ik gedacht dat jij het uit ging maken. De eerste indruk die je van mijn thuis kreeg kwam jou misschien raar voor. Uit de ontmoeting van zojuist begrijp ik dat jouw liefde voor mij ook gegroeid is." Ze kon haar tranen niet meer bedwingen. Het was zo moeilijk alles onder woorden te brengen. Ook moest ze aan hem kwijt: "Ger is waarschijnlijk zwanger. Ik heb angst dat het ons in de toekomst ook zal overkomen." Dolf stelde haar gerust. "We moeten ons beheersen. Misschien is het beter alleen op de woensdagavond en in het weekeind elkaar te treffen. Ik wil jou en onze ouders geen verdriet doen. Trouwens, het zou geen goede start zijn. Voor wij gaan trouwen moeten we samen nog heel veel sparen." Vroeg hij haar werkelijk ten huwelijk? Hij raakte zacht haar wang aan, waarna hij zijn vinger onder haar kin legde zodat haar ogen de zijne ontmoette. "Ben je het ermee eens, Paula?" Zij wilde niets liever dan elkaar iedere avond zien. Maar Dolf koos voor het goede. Ze bogen zich tot elkaar, kusten en kusten.

Moeder was jaloers op de verkering van Paula.

"Wat zie je toch in die stille?"

Ze moest toegeven dat Dolf momenten van stilzwijgen had. "Dat zit in de aard van de Groninger," zei Paula.

"Ook zuinigheid, eerder gaf je me nog wel eens een aardigheid. Sinds je met hem bent, sta ik in het vergeethoekje. We hadden het zo gezellig samen. Je hebt al een klap van een wiek mee gekregen."

Hoe moest zij zich verweren? Ze hield echt wel van moeder. Wilde moeder maar begrijpen dat Dolf nu voor haar op de eerste plaats kwam.

"Mam, Dolf heeft me verteld wat er op zijn spaarboekje staat. Hij spoort me aan ook te sparen. In de toekomst wil hij een eigen bakkerij. Daar kunt u toch niets op tegen hebben?"

"Jullie zuinig zijn en hij hier ieder weekeind mee eten."

"Het gaat hier toch niet van de armen!"

Paula schaamde zich om hiervan iets tegen Dolf te zeggen. Maar Dolf had goede zintuigen, wonder boven wonder nam hij in het vervolg zijn brood mee. Paula kon hem wel omhelzen, omdat hij moeder voor was. Nadien deed hij in moeders ogen niets meer goed. Om niet steeds met moeder een conflict te hebben, trok Paula zich veel terug in haar slaapkamer. Tot dat ze de knoop door hakte en een dienst aannam voor dag en nacht.

Kees en Ger hadden geluk, er werd hun een flat aangeboden. Opgetogen kwam Ger het Paula vertellen. "Mijn ouders vinden me nog te jong om te trouwen. Omdat zij weten dat er haast niet aan een woning te komen is, feliciteerden ze ons. Dat Kees er zoveel moeite voor gedaan heeft, hebben we hen niet verteld. Evenmin dat ik zwanger ben. Ik schaamde me, toen bleek dat mijn ouders voor mij van hun karig loon, een behoorlijk bedrag gespaard hebben. Ze staan er op dat hun jongste in het wit gaat en we moeten er huisraad van kopen. We zijn vlug in ondertrouw gegaan. Dan zal het lijken alsof ik vanaf de beddenplank zwanger ben. Ik kots iedere morgen en heb dan angst dat moeder me zal horen." Ger streek haar jurk glad over haar buik.

"Je ziet het toch nog niet aan me, Paula?"

Toen Kees blijk gaf niet kerkelijk te willen trouwen, stortte de wereld voor haar moeder in. Snel ging het bergafwaarts. De geboorte van de kleindochter heeft ze niet mee mogen maken. Voor Ger was de dood van haar moeder eerlijk gezegd een verlichting. Ze had

niet geweten hoe het moest wanneer ze ver uit hun buurt woonde.

In de nieuwe betrekking had Paula de zorg over twee kinderen. Ze trof er een luxe die ze tot nog toe niet gekend had. Het beste eten en drinken. Er was een koelkast, bad en douche waar ze iedere dag gebruik van mocht maken. Een elektrische "Hoover"-wasmachine met wringer. Door het goed op de hand te wassen waren haar handen voorheen altijd stuk. Mevrouw had een baan buitenshuis, maar via de telefoon kon ze altijd contact met haar opnemen. Je zou denken dat Paula er de vrijheid had. Jammer genoeg was mevrouw ontzettend precies, waardoor Paula van de vroege morgen tot laat in de avond bezig was. Eens in de week had ze een avond en om de veertien dagen zondags vrijaf. Het salaris bedroeg: zestig gulden per maand, waarvan ze door heel zuinig te zijn veertig gulden spaarde. Wanneer ze avonds door het grote stille huis doolde, dacht ze: Wat hebben deze mensen eigenlijk aan al die weelde? Ze werken lange dagen, kinderen liggen in bed als zij thuiskomen en 's avonds gaan ze altijd uit. Paula was er heel eenzaam.

Alles kan snel veranderen. Na anderhalf jaar kwam Dolf met een voorstel waardoor Paula voor goed dienstmeid af werd. Samen met een ander bakkersechtpaar gingen ze een bestaande brood- en banketbakkerij kopen. Het pand gaf voldoende ruimte voor twee echtparen. Paula ging de verkoop in de bestaande winkel voor haar rekening nemen, de vrouw van de collega de verkoop in het nieuwe depot.

Zo geschiedde dat Dolf en Paula zeer onverwachts in het huwelijksbootje stapten. Paula kon volgens de regels van de kerk in het wit trouwen. Maar Dolf zei:

"Doe me dat spektakel niet aan. Voor mij ben je ook een mooie bruid in het mantelpakje dat je onlangs gekocht hebt."

Het was een sober feest met familie en vrienden. Laat in de avond fluisterde Dolf Paula in het oor:

"We piepen er tussenuit, de laatste bus naar de stad is nog net te halen." Ze waren heel wat van plan!

Tot eigen verbazing was Ger tijdens het lezen in slaap gevallen. Schrik, verwarring even. Niet wetend waar zij zich bevond. Van ver weg hoorde ze:

"Heeft mevrouw niets anders te doen?" Toen ze weer de helderheid van geest kreeg vroeg ze snibbig:

"Kom jij iets te kort?"

"Nee, maar naar mijn idee weet jij geen raad met je vrije tijd. Je zou in plaats van te slapen aan een baan kunnen denken. De bank wil ons, als jij ook een inkomen hebt, wel geld lenen en dan kopen we alvast een auto"

"Dat meen je toch niet! Op een stuk blik zit ik niet te wachten. De kinderen hebben mij nog nodig. Snap jij dat niet?"

"Dagelijks is je vader hier, hij wil vast wel op ze passen."

"Hoe komt het in je hoofd hij is niet één van de jongste!" Terwijl Ger helemaal van streek raakte, dacht Kees: Ik had het even anders moeten spelen. Sussend liet hij zijn handen over haar schouders gaan. "Kalm nou maar Ger, ik heb het niet kwaad bedoeld."

"Wat voor een baan had je me toebedacht, het schoonhouden van kantoren in de avonduren? Jij weet net zo goed als ik, dat er voor gehuwde vrouwen geen plaats op de arbeidsmarkt is. Zit de misgelopen auto je nog altijd dwars, terwijl je nu toch in een dienstauto rijdt?"

"Al jaren maak jij je de illusie om op vakantie naar Ameland te gaan. In een stuk blik, glimlachte hij, is dat te verwezenlijken. We kopen dan nog een kampeer-uitrusting en zetten de tent dicht bij zee. Dat zal een plezier geven. Wij met de kinderen genieten van zon en water. En weet je wat me helemaal het einde lijkt Ger, met jou vrijen in een tent!"

"Ach jij, geile beer! Gaat het jou alleen daarom? De kinderen zullen ons horen."

"Waar jij al niet aan denkt!" Altijd weer de kinderen, de kinderen." Geïrriteerd vertrok hij naar de keuken.

Ger had iets anders dan een auto op haar verlanglijstje. Zoals een wasmachine, koelkast

en een moderne naaimachine. In een flat kon je moeilijk het voedsel fris houden. Dagelijks moest zij naar de winkel. Zij naaide en breidde al de kleding. Kees had geen besef hoeveel tijd het haar kostte.

Even later stak Kees zijn hoofd om de kamerdeur.

"Ger ik zag nog een flesje rode wijn in de provisiekast, zal ik het opentrekken? We vrolijken er vast van op." Zonder op haar antwoord te wachten was hij alweer naar de keuken. Ze hoorde hem rommelen. Hij was niet huishoudelijk aangelegd. Veel hulp kon ze van hem niet verwachten. Wanneer hij wilde dat zij een baan zocht, moesten ze eerst eens om de tafel. Wacht, ze pakte de glazen zelf even.

"Ger, Ger, waar ligt de kurkentrekker?"

"Op zijn plaats!" Zowaar hield hij even later de geopende fles naar haar op.

"Lacht deze Bordeaux jou niet heerlijk toe?"

Kees wist met z'n charme haar te verleiden. Dol was ze op die vent. Nee, kon ze hem nooit weigeren. Zoals nu weer met de wijn. Hij was haar weer te vlug af. Zij had de fles achter op het schap gezet, ze had hem voor zijn verjaardag willen houden. Terwijl hij het glas naar haar ophief, hield ook zij het glas hoog.

"Proost." Na een tijd stilzwijgen kwam Kees op zijn voorstel terug.

"Heb je intussen nagedacht?" Bedenklijk keek ze hem recht in de ogen. "Ja zeker," Ger stak van wal: "Niet eerder dan dat jij zwart op wit zet: "Als het nodig is steek ik, Kees, de handen voor alle huishoudelijke taken uit de mouwen."

"Kleine heks van me, ik zal je wel helpen maar is het zo ook voldoende?" Met zijn liefste lach stak hij twee vingers op. Daarna kon ze moeilijk pen en papier halen.

Naarmate de fles leger raakte, zag ze het niet zo somber meer in. Met vader zou ze het overleggen. Misschien was het ook wel goed voor haar om eens onder de mensen te komen.

Door het etalageraam zag Paula Ger langs fietsen. Ze vroeg zich af: waar gaat zij alleen op af en waarom zij niet even binnen wipte? In geen tijden hadden ze met elkaar gesproken. Voor Ger was het eenvoudiger om zich vrij te maken dan voor Paula. Zij was dagelijks aan de winkel gebonden. Ze had Ger zoveel te vertellen.

Met haar en Dolf ging het prima. De schrik van het onervaren vrijen in de eerste huwelijksnacht waren ze te boven. Toen Dolf haar nadien aanraakte was ze bang dat het weer tegen zou vallen. Maar toen ze een poosje dicht tegen elkaar aan gelegen hadden, zij zijn geur had geroken en zijn warmte en kracht had gevoeld, ging alles vanzelf. Het strelen van elkanders lichaam met handen en mond. Dolf ten slotte boven op haar, stil liggend, zijn hartenklop voelde, oog in oog. Tot ze klaar kwam en haar ogen dicht kneep. Zich eerst probeerde te beheersen en toen zo hard schreeuwde dat Dolf de schreeuw met zijn hand op haar mond smoorde. Sst Paula, het huis is zo gehorig. Nadien wist zij pas echt wat liefde was.

Te bang voor hel en verdoemenis, moesten ze om zwangerschap te voorkomen in periodieke onthouding leven.

In de bakkers winkel kwam niet de loop die zij verwacht hadden. De lust om er nog in te werken ging er voor Paula af. Zelfstandige kleine bakkerijen werden als een bedreigde diersoort. Ze werden weggewerkt door de komst van brood en banketfabrieken. Doordat ze zo graag samen wilden zijn, hadden zij zich te vlug in de zaak gestort. Een definitieve koop was er nog niet getekend. Dolf kon zich er nog uit terugtrekken. Naar de vijftienghonderd gulden spaargeld, die ze erin gestoken hadden, konden ze misschien wel fluiten. Het geld was gebruikt voor de betimmering van het nieuwe winkelpand, dat op een betere locatie in de stad gelegen was. Voor twee gezinnen zat er geen toekomst in. Dolf had een advocaat geraadpleegd. Het enige dat hen te doen stond was: de collega failliet laten verklaren. Deze kon dan surséance van betaling vragen en hen, als hij de zaak wel aan de loop hield, in de toekomst het geld terugbetalen. Ze wisten niet waarheen te gaan. Haar ouders namen op geen enkele voorwaarden gehuwden kinderen in huis. Er werd hard gebouwd in Nederland, maar toch niet hard genoeg zodat zij een woning konden huren. Ze hadden zich voor een woning bij huisvesting laten inschrijven. Vele gegadigden waren hen voor.

In de bouw en de metaal was een grote vraag naar arbeidskrachten. Maar er waren ook 60.200 werklozen in 1954. Als ze eerst het geld maar weer kregen en Dolf in loondienst werk kreeg. Wanneer dat niet zou lukken was er nog een optie: emigreren. Er was toch niets anders dan spanning in Europa over het dreigende communisme.

Na de tweede wereldoorlog bezetten Russische troepen ongeveer éénvijfde deel van Duitsland. In 1949 bepaalde de Sovjet-Unie en de Oost-Duitse communisten dat dit Oost-Duitsland zou worden. Europa was verdeeld in het communistisch 'Oosten' en het democratisch, kapitalistische 'Westen'. Zowel de regering als het parlement werden in het oosten bestuurd door de Communistisch Partij. Het was daar niet toegestaan om de beslissingen van de Communistische Partij openlijk tegen te spreken.

Toen Dolf zijn ouders vernamen waar zij mee bezig waren zeiden ze: "Wanneer jullie voor Australië kiezen ben je voor ons dood en begraven."
Zoveel gedachten speelden in haar hoofd. Zij wilde het ontvluchten. De winkeldeur deed ze tijds dicht, ze ging een eind fietsen.
Is die vent helemaal gek geworden? Luid claxonnerend stootte een auto aan Paula voorbij. Zij wees op haar voorhoofd naar de onbeschofte chauffeur. Verdomd, hij remde schielijk en stopte even verder. Daar had ze niet van terug. Zou ze niet liever rechtsomkeert maken? Ben je gek, hij moest eens praatjes hebben, ze zou hem van repliek dienen! De hele wereld kon haar gestolen worden. Met schroom naderde Paula de Citroën DS19. Zag ze het goed? Was dat niet Kees achter het stuur? Droeg hij tegenwoordig een grote snor? Het portierraam werd geopend. Inderdaad, ze hoorde zijn jolige stem: "Hoi Paula, schrok je van me?"
"Nogal, halve gek!"
"Een beetje vriendelijker kan ook wel zeg. Ik ben mijn auto even aan het uitproberen. De claxon doet het in ieder geval prima." Trots wees hij op zijn auto en vroeg: "Hoe vind je hem Paula?"
"Tof model."
"Kijk Paula," Kees demonstreerde hoe hij met een druk op de knop de carrosserie laag of hoog op de wielen kon zetten. "Machtig Kees, zeker iets van de nieuwste snuffjes? Jullie doen maar!" "Ger heeft een baan tegenwoordig."
"Je meent het! Vandaar dat ik haar vanmiddag alleen langs zag komen. Redt Ger het, de huishouding, twee kinderen en een man met wisselende diensten?"
"Ja hoor, met een beetje inzicht verloopt alles prima. Mag ik vragen, waar je heen gaat Paula?"
"Om mijn humeur wat op te frissen fiets ik zomaar een eindje."
"Vandaar die vinger op je voorhoofd?"
"Je liet me heel erg schrikken."
"Zeg, ik doe je een voorstel: als jij de fiets hier op het slot zet en dan even mee naar Ger rijdt, kan ze jou zelf al het nieuws vertellen. Ik breng je hier wel weer terug." Daar had Paula wel oren naar.
"Scheur je niet, zoals darnet Kees?"
"Ik zal me gedragen." Tegen de gevel van de schouwburg stalde zij haar fiets. Galant hield hij het portier voor haar open.
"Stap maar in, dame." Paula liet zich voorin op de stoel zakken.
"Dit zit beter dan onze stoelen thuis Kees."
"Zullen wij samen eerst nog een toertje maken?"
"Als ik de route mag bepalen." Terwijl Kees haar schuins aankeek zei hij: "U zegt het maar."
"Richting Arnhem-Oost naar 'De Geitenkamp', chauffeur." Hij startte de motor en zoef, daar gingen ze.

Het was al een tijd geleden sinds ze in haar oude buurt was geweest. Ze reden de Singel af, de Johan de Wittlaan over, de Vosdijk op. Links het tennisveld, rechts de AKU fabriek die dikwijls een vieze geur over Arnhem verspreidde. Einde Vosdijk rechts af de Velperweg op. Aan de hoek van de Raapopseweg moest het bejaardenhuis, dat in de

oorlog te veel schade had opgelopen, plaats maken voor een bankgebouw. In de villa er tegenover werden meisjes tot gezinsverzorgster opgeleid. Vanaf hier ging het bergopwaarts, rechts van hen de statige boven- en benedenwoningen, links laagbouw met kleine tuintjes waarin fleurige voorjaarsbloemen. Ze naderden een kruising en sloegen rechts af. Van daar reden ze over de Rosendaalseweg waar ze links de fontein van Klarenbeek zag en daarna het Viteseterrein wist te vinden waar, doordat het op hoogte lag en door bomen omringd, geen buitenstaander onbetaald een wedstrijd kon volgen. Schuin er tegenover lag het landgoed Angerenstein. Met jongens en meisjes waren zij menigmaal het verboden landgoed ingegaan. De beukenootjes die men daar kon rapen waren volgens hen veel groter dan elders. De Jozefkerk kwam in zicht. Daarin waren Dolf en zij getrouwd. Ze vroeg zich af wat Dolf zou zeggen van het ritje met Kees? Om snel ergens te komen was een auto een heerlijkheid, dacht ze. Kees sloeg links af, zij reden de hoge Dr. Schaepmanlaan op waar aan de linkerkant twee rijen dikke oude beuken stonden. Er was sprake van dat zij in de toekomst moesten wijken voor hoogbouw. Ze moest er niet aan denken, onder de beukenbomen had zij veel met kinderen uit de buurt gespeeld en zij had er afscheid van Dolf genomen als hij weer op de fiets naar Elden ging. In de derde straat rechts woonden haar ouders, het trok haar niet er even binnen te wippen. Het paste niet om als gehuwde vrouw met andere mannen op stap te gaan, zou haar gezegd worden.

Via de Beukenlaan kwamen ze langs de Sachsen- Weimar kazerne. Aan weerskanten van de weg stond het fluitenkruid in volle bloei. Ze naderden een kruising, Kees ging rechtsaf, de Schelmseweg op, een glooiend landschap in. De rogge stond al boven en in de verte graasden op het grasland de zwarte lakenvelders langs de bosrand. Vanuit het weidse zicht reden ze een tunnel van hoge beukenbomen in. De avondzon liet zijn stralen door het zachte groen op het wegdek vallen.

"Droom je, Paula?"

"Nee, ik geniet. Alles tekent zich zo haarscherp af. Deze omgeving is me bekend als een goede vriend."

"Ja, het is hier mooi"

Over Rozendaal reden ze richting de wijk Presikhaaf, waar Ger zich af vroeg: "Waar hangt Kees uit."

Toen Kees en Paula de hal in stapten, riep hij:

"Heb je de koffie bruin, Ger?" Vanuit de keuken kwam het nors: "Bestel je honden!" Toen Ger Paula zag, veranderde Ger als bij toverslag.

"Dat is een verrassing Paula, hoe kom jij hier?"

"Ik ging even lucht scheppen en werd toen door die macho van jou van de weg getoeterd."

"Ik vernam dat Paula behoorlijk de straal in had, daarom heb ik haar op een eindje rijden gevraagd."

"Mooie mijnneer, uit rijden gaan en ik hier intussen de kinderen in bed maken en de rommel opruimen."

"Een geluk hebben wij Ger, dat Kees mij op zijn pad zag, nu hebben wij tijd om even bij te praten." Terwijl Ger koffie zette vertelde Paula haar het hele relaas over de slechte loop van de zaak.

"Wat jammer, jullie staan er beroerd voor."

"Een geluk hebben wij: er is nog niet voor een definitieve koop getekend." Eindelijk kon Paula haar zorgen aan iemand kwijt.

"Jullie staan er gelukkig beter voor. Een auto gekocht en je hebt een baan, vertelde Kees."

"Ja, voor halve dagen bij Vroom en Dreesmann op de afdeling stoffen. Ze zagen het eerst niet zitten om een gehuwde vrouw met twee kinderen in dienst te nemen. Toen ze vernamen dat ik mijn diploma coupeuse op zak heb en thuis mijn vader oppas voor de kinderen wilde zijn, werd ik aangenomen."

"Is het niet spannend voor je Ger, om alles perfect af te meten en de kosten tot op de centimeter uit te rekenen. Krijg jij het daar niet van op de zenuwen?"

"Nee helemaal niet."

"Als ik bijvoorbeeld vijfendertig gebakjes maal zeventien cent uit moet rekenen en de

klant kijkt mij op de vingers, word ik erg nerveus."

"Loopt daardoor de klandizie terug Paula?" plaagde Ger. "Kom, ik wil daar nu niet aan herinnerd worden. Mag ik de kinderen even zien?"

"Doe je stilletjes, zodat ze niet wakker worden?"

Op kousenvoeten liep Paula de hal over. Zachtjes deed ze de deur van het schemer verlichte kamertje open. Op haar tenen ging ze bij de bedjes langs. Elsje had haar oogjes open en lag heerlijk op haar duim te zuigen. Ze gaf geen kik toen Paula zich over haar boog. Paula vroeg zich af: "Slaapt ze of slaapt ze niet?" Voordat Elsje het op een huilen zou zetten ging Paula naar Joost zijn bedje. Joost was ver onder het gele dek, alleen zijn donkere bolletje was zichtbaar. Voorzichtig deed ze het dek iets terug. Rustig ging zijn ademhaling, klam was het voorhoofdje. Heel mooi een slapend kind. Paula was dol op kinderen. Ze stelde zich haar eigen kinderen voor. Voorlopig moest ze het moeder instinct onderdrukken. Zachtjes sloot ze de deur.

"Wat schattig zijn ze."

"Als ze slapen, je moest eens weten hoe moe ik bij tijden van ze word. Joost weet me vooral goed aan de praat te houden. Het is een heel schrandere ventje. Elsje is hij de baas. Vader heeft veel geduld met ze. Hij heeft een bolderkar voor ze gemaakt, daarin trekt hij ze dagelijks door de wijk. Wanneer ze naar het park gaan om de dieren te voeren, loopt hij eerst bij de bakker aan. De bakker bewaart het oude brood voor hem. Thuis krijgen we Elsje geen boterham naar binnen, in het park eet ze het brood van de eenden."

"Jij boft met je vader, die van mij zou er niet over prakkiseren om voor oppas te spelen."

"Achteraf ben ik blij met de baan. Ik loop hier in huis gewoon een poot harder, daardoor kan ik even het huis ontvluchten."

Intussen pruttelde de koffie in de percolator tegen het glazen dekseltje.

"Paula ga jij Kees maar vast in de kamer gezelschap houden, ik kom zo met koffie." In de kamer trof ze geen Kees. Paula ging er maar bij zitten. Ze had nooit op de inrichting gelet, nu was er even de tijd voor. Kees was volgens haar een handy man.

Van drie blanke planken en naar wat haar vier bezemstelen leken, was er een wankele boekenkast in elkaar gezet. Een zware encyclopedie, ooit door Ger in een dolle bui aan de deur gekocht, hield het geheel in evenwicht. In de jaren '50 en '60 was het trendy om alle mooie oude paneeldeuren te betimmeren met hardboard en ze daarna in harde kleuren te verven. Zo ook de mooie antieke mahoniehouten kommode die Ger van thuis had mee gekregen. Gelukkig hadden ze de wit geslepen marmeren plaat ongedaan gelaten. De kommode werd gebruikt als theetafel, op het marmeren blad kon gemorst worden. Scheef stonden de blanke poten onder het met blauw skai beklede bankstel. Om en onder de poten was er slijtage in de vloerbedekking. Onder de salontafel bevond zich een rieten lectuurbak met daarin verschillende modebladen. Ze bladerde er even door en ontdekte er een mooi model voor een zomerjurk in, waarvan de hals iets uitgesneden met een verlaagde taille en daaraan een rok met losse plooiën. Zij zou Ger het modeblad te leen vragen. Thuis kon ze beter beslissen welk model ze wilde.

Ger liet wel erg lang op zich wachten!

Aan de muur boven de bank zag zij een afbeelding van een huilende jongen, een dikke traan liep over zijn wang. In het achterste gedeelte van de kamer stond tegen de witte muur de eettafel met vier stoelen, die waren bekleed met knalgeel skai. Aan het plafond hing een lange TL-verlichting. Op tafel lag een rood geruit tafelzeil. Ger was er zeker nog niet aan toegekomen het na het eten van tafel te nemen. Op de ruw gemetselde schoorsteenmantel stond de pendule en aan weerskanten schemerlampjes met kapjes van varkensblaas. Boven de schoorsteenmantel was een worteldoek gedrapeerd, daarop hing een koperen hagedisje.

De nootjes vier (steenkolen) lagen in de haard achter het mica glaasjes te gloeien. Het was mei, maar in de avond kon men nog niet zonder een beetje extra warmte.

Papieren zonnegordijnen waren half omhooggetrokken. De kleuren van het interieur deden Paula pijn aan de ogen. Later als alles met haar en Dolf beter zou gaan, zou zij toch altijd voor natuurlijke kleuren kiezen. Als eerste kwam Kees de kamer binnen, met een plof liet hij zich op de bank vallen. Over de salontafel schoof hij de glazen asbak naar

zich. Vandaar de krassen in het blad?

Handig draaide hij, met gele vingers van het vele roken, een sjekkie. Terwijl hij zijn vrolijke blauwe ogen naar Paula opsloeg, vroeg hij:

"Ook één Paula?"

"Nee, dank je, ik rook niet."

Kees stak er het vuurtje in, inhaleerde eens diep en blies de rook door zijn neus de kamer in. Op dat moment kwam Ger met de koffie. Toen ze goed en wel van de koffie dronken en Ger haar lange benen kruislings sloeg, zei ze op Kees wijzend:

"Bijna een pakje shag per dag blaast hij de lucht in, Paula. Als hij niet jong de pijp uitgaat, verrookt hij in zijn leven zeker een huis."

"Daar gaan we weer," zei Kees. Snel dronk hij de koffie en vertrok naar de garage. Dag dames, praten jullie nog maar even."

"In het begin hield Kees zich aan zijn woord. Sinds hij de auto heeft zit hij meer in de garage te sleutelen. Ik houd van Kees, maar het zou zoveel gezelliger in huis worden als hij eens een handje uitstak. Al was het alleen maar bij de vaat. Intussen konden we dan de dingen van alledag bespreken.

Met mijn collega's heb ik het getroffen. We maken onderling veel plezier. Weet je, Paula, doordat ik nu werk, bouw ik voor later een eigen pensioen op. Het geeft me eigenwaarde."

"Dat geloof ik graag maar wat ik niet begrijp: Men zet zich toch niet voor een auto in de schulden!"

"Het was Kees zijn droom, ik kon het hem niet meer weigeren."

"De droom van Dolf was: een eigen bakkerij, nu moet hij naar ander werk uitkijken en daarbij zoeken we naar woonruimte."

"Geven jullie de zaak niet te vlug op? Het is misschien maar een tijdelijke teruggang Paula."

"Eerlijk gezegd Ger, zie ik een bakkersbedrijf nu ik het van nabij mee maak niet zitten. Ik sta voor de huishouding, de winkel en help nog mee bij het schoonmaken van de bakkerij. Hulp kunnen we niet betalen. Ik vraag me af hoe dat moet als er ooit eens kinderen zijn."

"Als bakkersknecht verdient Dolf ook het zout in de pap niet. Dat weet je toch wel, Paula?"

"Liever minder geld, dan een leven als een slaaf."

"Ik zou jullie wel willen helpen maar daar is de flat te klein voor."

Paula schrok toen zij de pendule acht uur hoorde slaan.

"Ik moet naar huis, Dolf zal ongerust over me zijn."

Intussen was Dolf bij bakkerij Kusters aan de Hommelseweg naar werk gaan vragen. Hij kon er komen voor een salaris van vijfenveertig gulden bruto in de week.

De familie Martens woonde aan de Huissensestraat. Voorheen was Dolf daar vanuit Elden bij hen, nog als vrijgezel, in de kost gegaan. Zij beschouwden Dolf als een eigen zoon. Bij hen konden Dolf en Paula met huiselijk verkeer in huis komen. Het kleinste slaapkamertje in huis werd hun domein. De demente moeder van vrouw Martens was ook bij hen in huis. Door Dolf en Paula kreeg Vrouw Martens nu meer vrijheid, zij wilden ook wel eens op haar moeder passen.

De benedenverdieping had een kamer en suite. De achterkamer en een slaapkamer boven waren van de moeder. De voorkamer was van de Martens met ook een slaapkamer boven. Meestentijds verbleef de moeder bij haar dochter en man in de voorkamer.

In de badkamer was een wastafel. Er kwam geen warm water uit de kraan. Voor de wekelijkse reiniging van lichaam en haren werd het waswater in de keuken op de kookkachel verwarmd.

Vanuit de voorkamer hadden zij zicht op een weide waarin paarden graasden. Spoedig zou er een flatgebouw op komen en een winkelcentrum. Tegenover de weide stond de H. Sacramentskerk en de kleuterschool.

Als zij aan de koffie of thee zaten wilde de oude moeder ook haar woordje doen. Steeds weer ging haar verhaal over: "Samen hebben mijn man en ik nabij 's Heerenberg een stukje bos ontgonnen. Daarop hebben we ons huis gebouwd. Iedere dag liep mijn man naar de chocoladefabriek die net over de grens in Emmerich stond. Ik werkte op het kasteel bij de familie Van Heeck." "Ja, en je hield mij thuis van school om op de kleintjes te passen. Alleen Piet mocht dagelijks naar school omdat hij een jongen was. Vandaar dat ik nooit iets anders heb kunnen worden dan dienstmeid," beet vrouw Martens haar moeder toe.

Vrouw Martens, was altijd zwaar op de hand. Paula vernam uit alles dat zij haar moeder moeilijk om zich kon verdragen. Paula had ook het vermoeden dat zij haar moeder, en nu ook hen, voor het geld en voor haar eigen vrijheid in huis genomen had. Aan Paula had zij een goede hulp in huis en tevens oppas voor haar moeder als zij er eens uit wilde.

Iedere avond vroeg zij hen:

"Komen jullie een kaartje leggen?" Vrouw Martens kon moeilijk tegen haar verlies. Bij mooi weer konden Dolf en Paula het kaarten ontlopen, door te gaan fietsen of wandelen. Dolf maakte ook wel de smoes: "Ik moet vroeg op en wil vroeg in bed." Paula ging met hem onder de wol. Het was de enige plaats in huis om samen te zijn. Het kon niet uitblijven, Paula raakte spoedig zwanger. Ondanks het feit dat het eigenlijk niet gelegen kwam, waren ze dolgelukkig. Wie weet kwam er spoedig een woning?

Ze verzwegen de zwangerschap voor vrouw Martens. Maar zij was niet van gisteren. Terwijl Paula op maandagmorgen samen met haar de was deed, vroeg ze:

"Paula, waar blijf je maandverband?" Ze stond er als een schuldig meisje:

"Waarschijnlijk ben ik zwanger."

"Ik had jullie verstandiger gedacht. Dat kan ik hier in huis niet hebben. Jullie moeten zo snel mogelijk naar andere woonruimte zoeken."

Paula wist geen antwoord. Het was niet meer weg te sturen. Vrouw Martens vertelde haar ook niet hoe zij het maar bij één kind gehouden had, ofschoon ze zich als goed katholiek voordeed. Zwijgend deden ze de was.

Het was hondenweer, maar ze nam zich voor om die zelfde middag nog een poging te gaan wagen bij de woningbouwstichting.

Tegen de harde wind in fietste ze de Rijnbrug over. Het water van de rivier klotste tegen de kade. Grauw sloten donkere wolken zich samen. Geraamtes van stukgeschoten huizen aan de Rijnkade kwamen steeds beter in zicht. Huilen kon ze om de gehavende toren van de oude Eusebiuskerk. Ze had hem vanaf hoogte 80 nabij de Geitenkamp met de invasie in '44 zien uitbranden. Van de stad was niet veel overgebleven. Het was geen panorama om van op te vrolijken. Het gaat nog lang duren voordat Arnhem weer herbouwd is, intussen moeten wij op een woning wachten.

Dwars door haar niet waterdichte jas voelde zij het vocht. Drijfnat arriveerde ze bij het kantoor van de woningbouwstichting. Daar trof ze een wachtkamer vol mensen. Om de beurt werden ze in het kamertje ernaast gelaten om met de juffrouw over de urgentie voor een woning te spreken. Na lang wachten was er vlak voor Paula haar beurt een grote stevige man het kamertje binnengegaan. Het duurde maar even toen daar binnen de ene vloek op de andere volgde.

"Door een wijf laat ik me niet langer iets op de mouw spelden, ik eis direct een woning." Men hoorde de man redeloos tekeergaan. Iedereen wilde op de urgentielijst geplaatst worden. De deur van het kamertje vloog open, en nog voordat een paar kantoormedewerkers de man naar buiten konden zetten, beet hij de juffrouw toe: "Vuile jodin, ze zijn je vergeten te vergassen!"

Lijkbleek kwam de juffrouw in de deuropening. In haar arm was het kampnummer zichtbaar. Het kantoor werd gesloten. Onverrichter zake kon Paula vertrekken. De volgende dag las Paula het voorval in de krant. De man werd vervolgd, voorlopig kon hij niet op een woning rekenen.

De dochter van de familie Martens moest tijdens haar zwangerschap volkomen rust

houden. Vrouw Martens zat er behoorlijk over in. Door de zorg voor haar demente moeder kon ze haar dochter niet helpen. Ze deed aan Paula een voorstel: "Paula wil jij onze dochter helpen? Als beloning verhuizen mijn man en ik nadien hier in huis naar de benedenverdieping. Jullie kunnen dan de bovenetage betrekken."

"U mag toch uw moeder niet haar zitkamer afnemen." "Het zal onze slaapkamer worden. Haar slaapkamer houdt zij wel op de bovenetage. Moeder is immers altijd al bij ons in de huiskamer en ze weet toch nergens meer van."

Het was tegenover de oude vrouw niet helemaal eerlijk, toch kozen Dolf en Paula voor het eigen belang. Na maanden baarde de dochter een gezonde zoon en de belofte aan Dolf en Paula ging in vervulling. De badkamer werd verbouwd tot keuken. Het aanrechtblad werd van asbest, de gootsteen wit emaille, groene geruite gordijntjes spande Paula er aan een spiraaltje voor zodat het keukengereedschap niet zichtbaar stond. Aan stoffering wilden ze niet veel geld besteden. De meubels van de demente moeder konden zij eerst wel gebruiken. De slaapkamer van de Martens werd daarmee tot huiskamer ingericht. Deze verhuizing gaf hen meer privacy. Alhoewel, vrouw Martens liet haar kamerdeur altijd iets open staan. Wanneer zij beneden gebruik van het toilet wilden maken, stond vrouw Martens al weer in de gang. Het was moeilijk van haar af te komen. In het vervolg deden ze het plasje op de po.

Toen vrouw Martens vernam dat Paula bij het Wit-Gele Kruis kraamhulp ging vragen, stak zij er een stokje voor. "Geen vreemd volk hier tien dagen over de vloer. Het geld dat jullie aan kraamhulp uit gaan geven kan ik wel verdienen."

Voor de goede vrede stemde Paula daarin toe. Ofschoon een kraamverpleegster haar veel gezelliger leek.

Veertien dagen voordat Paula was uitgeteld zei vrouw Martens: "Mijn zuster komt met man en kinderen logeren."

"Dat is niet de afspraak, stel dat ik eerder beval!"

Vrouw Martens wimpelde haar bezwaar weg. De volgende nacht knapte bij Paula het water. Ze stootte Dolf wakker. "Zie je nu wel!"

Dolf sloop, om ze in huis niet wakker te maken, het huis uit om de verloskundigen te waarschuwen. Na onderzoek bleek er geen ontsluiting. Volgens haar ging het nog uren duren.

Direct na haar vertrek kwamen de weeën. Vrouw Martens raakte in paniek. "Mijn God, ben je nu toch begonnen! Je moet je wel een beetje inhouden, de logés mogen het niet horen."

Om de pijn weg te drukken kneep Paula in de spijlen van het ledikant. Het geroezemoes in huis deed de zus van vrouw Martens toch wakker worden. Zij overzag Paula haar toestand en ze zei: "Laat je toch gaan Paula."

Al vlug was het hoofdje zichtbaar. Er was geen telefoon in huis. Dolf ging weer halsoverkop naar de verloskundige. Het mens was haast niet wakker te krijgen. Met de kousen nog onderaan de benen stootte ze de slaapkamer binnen. Zonder handen wassen knipte zij in ras tempo de navelstreng door. Toen pas liet de baby zich horen.

Terwijl de baby gewassen, gewogen en gekleed werd, lag Paula te rillen. Vrouw Martens was door alle emotie vergeten voor warme kruiken te zorgen. Pas vlak voordat de baby het bedje in ging kreeg Paula het in handen. Samen bewonderden zij de baby.

"Alles zit erop en eraan." Een mooi rond hoofdje, donkere haartjes, handjes met lange nageltjes en roze voetjes, ze raakten er niet op uitgekeken. De tranen van vreugde rolden hen over de wangen. Het was augustus 1954 toen vrouw Martens in de H. Sacramentskerk de baby ten doop hield, Hans werd zijn roepnaam.

Op de borstvoeding groeide Hansje goed. Zij begrepen niet waarom hij zo veel huilde. Iedereen in huis hield hij uit de slaap. Dolf wilde dat zij het kind vaker aan zou leggen. Vrouw Martens adviseerde er suikerwater bij te geven. De demente moeder beweerde dat haar baby's rustig werden op een theelepeltje citroenjenever. Paula sloeg al de raadgeving in de wind. "Orde, rust en regelmaat," werd haar door de dokter van zuigelingenverzorging voorgehouden. Er was spanning in huis. Zelfs Dolf toonde geen begrip.

Hij had zijn nachtrust nodig om fit in de bakkerij te komen. Dacht Dolf dan niet aan haar? De kracht om Hansje te beuren had ze bijna niet. Nadat ze bevallen was prikkelde het in haar armen en handen. Dat hield haar ook nog eens uit de slaap.

Door onmacht zou ze in staat zijn Hansje door elkaar te schudden. Het gebeurde dat zij Hansje op de tast uit bed haalde. Dolf zou als zij het licht aan deed uit slaap gewekt worden. Met een deken om haar en Hansje vertrok ze naar de koude huiskamer. Bij schemerlicht gaf ze Hansje een extra nachtvoeding.

Paula verstijfde toen ze plotseling op haar schouder getikt werd door de demente moeder. Haar lange grijze haar dat ze dagelijks in en knotje droeg, hing met slierten langs het gerimpelde gele gezicht tot op haar witte flanelen nachthemd.

"U moet hier niet zo rondlopen, u maakt mij aan het schrikken." Ze reageerde niet, haar ogen waren op de zogende baby gericht. Na een tijd werd ze ineens helder van geest, met tandeloze mond sprak ze:

"Je moet het maar lang aan de borst houden. Dat deed ik vroeger ook. Dan raak je minder vlug weer zwanger, want die kerels willen wel."

Paula glimlachte en bedankte haar voor de goede raad.

"Nu moet u weer op bed gaan, het is hier veel te koud."

"Ik heb honger, heb je een boterham voor me?"

"Snijdt u zelf maar een snee af, het brood ligt in de broodtrommel."

"God zal je ervoor belonen," tevreden slofte ze weg.

Na de voeding lag Hansje slap tegen haar borst. Het was niet voor te stellen dat dit wezentje hen zo uit de slaap kon houden. Paula nam zijn bolletje in een hand en met de andere steunde zij het rugje. Als ze hem een beetje omhoog hield deed hij eerder een boertje. Wat was het zo een schat. Precies zoals zij zich haar kindje had voorgesteld. Rond hoofdje, donkerblond haar, blauwe oogjes, die hij nu toe had, melk was nog om zijn mondje. Nageltjes moesten heel kort gehouden worden, tijdens het huilen had hij al eens zijn gezichtje opengehaald.

Na het boertje stond ze op. Het hoofdje liet ze in haar hals rusten, ze steunde en streelde zijn rugje. Zij voelde zich schuldig over de nare gedachten die wel bij haar opkwamen. In stilte bad zij dat zoiets nooit gebeuren mocht. Heen en weer ging ze met hem door de kamer en ze fluisterde in zijn halsje: "Mijn lieve kleine, wat doe ik verkeerd, waarom huil je toch altijd?" De kinderwagen had ze uit voorzorg in de huiskamer staan. Nog even een verschoning en dan ging hij er in. Wanneer hij het weer op een huilen zette zou Dolf er niet wakker van worden. Had ze alles nu wel goed gedaan? Geen open veiligheidspelden aan zijn luier? Toen ze zich verzekerd wist zuchtte ze: "Hè, hè, en nu ik ook in bed." Slaapdronken sloot ze de deur.

Toen stond de moeder daar, in vol ornaat, voor de deuropening van haar slaapkamer.

"Kom, ik ga maar weer eens naar huis, want op het kasteel is mijn hulp nodig."

Voor Paula zat er niets anders op dan toneel te gaan spelen.

"Het is nog vroeg, de bus rijdt nog niet."

"Gut nog an toe, heb ik me zo in de tijd vergist?"

"Blijkbaar wel, u kunt beter nog even op bed gaan. Wanneer de tijd daar is, roep ik u."

"Er zit niets anders voor me op."

"Zal ik u even uit de kleren helpen?"

"Ja, graag, want ik ben koud geworden van het verre lopen."

"Waar bent u dan naar toe geweest?"

"Naar het kasteel, ik kon er extra geld verdienen. Mijnheer Van Heeck hield een feest. Terwijl Paula de satijnen band van het zwarte hoedje onder haar kin los knoopte zei ze: "Ja, die rijke heren doen maar." Daar gaf zij Paula geen antwoord op. Blijkbaar was ze nog bang om haar baan op het kasteel door praten te verliezen. Paula klikte de zilveren speld op de zwarte wollen omslagdoek open. Terwijl ze het de oude in handen gaf, zei ze:

"Dat was wel even een buitenkansje voor u!"

De wollen omslagdoek legde Paula aan het voeteneind op bed. Daar kan de oude nog warmte van hebben, dacht ze. Ze droeg een grijs vest over een blauwe japon. Paula hing de kleding over de leuning van de mahoniehouten stoel. Op haar flanelen onderrok zat aan een band in de taille een schortenzak. Toen Paula die losmaakte greep de oude er

angstig naar. Paula wist wel dat zij daar geld, sleutels van de linnenkast en de rozenkrans in bewaarde.

"U hoeft niet bang te zijn dat ik het geld neem waarvoor u hard heeft moeten werken."

Toch bleef ze de schortzak stevig vasthouden. Daardoor kreeg Paula de flanellen onderrok moeilijk over haar hoofd. Als laatste kwamen het hemd met mouwen en de directoire. Maar daar stak de oude een stokje voor, kribbig zei ze: "Dit houd ik aan en geef me nu mijn nachthemd." Zij deed de zilveren speld in de schortzak, draaide zich en legde toen alles veilig onder het hoofdkussen. Het nachthemd trok ze zelf aan.

"Moet ik u nog met de kousen helpen?" Er kwam geen antwoord, maar de oude ging op de rand van het ledikant zitten. Zo kon Paula de zwarte wollen kousen onder het elastiek van haar directoire halen en ze haar van de benen trekken. Van onder het kussen haalde zij gebreide bedsokjes.

"Wil je me hier nog even mee helpen?"

"Jawel hoor." Toen Paula hurkte, kwam de geur van urine haar tegemoet. De oude werd eenmaal per week gewassen en verschoond. Voor het overige flodderde zij zelf maar wat met een wasdoekje.

"Ik heb ze zelf gebreid en ze houden mijn voeten lekker warm."

"Dat geloof ik graag. En nu vlug onder de wol."

"Ik moet nog plassen." Ook dat nog, dacht Paula.

Uit het nachtkastje nam ze de po. Om de oude privacy te geven vertrok Paula naar de overloop. Ze hoorde haar plassen en steunen. "Klaar," zei ze na even. Paula nam de po en zette hem met dichtgeknepen neus weer in het nachtkastje. Eindelijk liet de oude zich in de veren zakken. Paula trok de gestikte deken tot ver over het oude mensje, ze streek daarbij het grijze haar nog even glad. Toen zij zich naar haar over boog, vroeg Paula:

"Ligt u zo goed?"

"Ik weet niet of ik kan slapen."

"Neem de rozenkrans en bid een stukje, u zult dan weldra inslapen. Paula wachtte totdat ze de kralen hoorde ritselen. Na deze nacht was ze voor Paula: Opoë.

Drie uur liep de wekker af, Dolf moest naar zijn werk. Hij redde zich zelf wel, maar Paula werd weer wakker. Omdat opoë steeds weg wilde herinnerde ze Dolf er altijd aan de buitendeur goed af te sluiten.

Toen Hansje zich om zes uur weer liet horen zag Paula dat de deur van de slaapkamer van opoë open stond en het bed leeg was.

Met Martens fietsten ze in alle vroegte Arnhem-Zuid af. Op het politiebureau deden ze na vruchteloos zoeken aangifte. Verward werd opoë door de politie op een bank langs de Rijn aangetroffen. Dolf had geluk dat hij op het moment niet thuis was. Medelijden had ze met opoë. Vrouw Martens kafferde haar moeder uit, zij begreep niets over dementie.

Omdat Hansje zich nog iedere nacht liet horen, hadden ze op zolder een klein kamertje voor hem afgetimmerd en voor de trap was een hekje gekomen. Hij was al wel te groot om een trappelzak te dragen, maar uit voorzorg deed Paula hem toch een aan. Daarin zou hij volgens haar minder bewegingsruimte hebben om het diepe bedje uit te komen. Van lawaai schrok ze wakker. Hansje had zich uit het bedje geworpen, was met een smak over het hekje op de trap gekomen en ze hoorde hem op de billen van tree naar tree glijden. Snel ging Paula het bed uit. Voordat hij de slaapkamer in kwam moest Paula bij hem zijn. Anders zou het haar niet meer lukken hem zonder gehuil zijn bedje weer in te brengen. Zo ging het nacht op nacht. Het kwam voor dat Paula niet snel genoeg reageerde. Dan zag Hansje zijn kans schoon. Hij liet zich razend snel een verdieping lager glijden en kroop daar tussen de familie Martens in. Paula wilde bij hen de slaapkamer niet binnengaan. Ze riep om Hansje. "Laat hem maar!" zei vrouw Martens. Paula was boos omdat vrouw Martens zich met de opvoeding ging bemoeien. Nog even was ze voor de slaapkamer blijven dralen. Maar vrouw Martens stuurde hem niet heen. Toen ze hem 's morgens op haalde, triomfeerde vrouw Martens dat zij Hansje wel stil kon houden.

Ondanks alles wilde Paula na twee jaar een tweede kindje. Ze hield zich voor dat het wel rustiger zou zijn. Omdat ze nog inwoonden vond Dolf het verstandiger ermee te wachten.

Maar na twee jaar samen in periodieke onthouding leven was het voor Paula een klein kunstje hem ertoe over te halen. Dolf, die altijd heel vroeg op moest, hield het vrijen voor in het weekeind. Op die manier was er natuurlijk minder kans, vond Paula. Dolf kwam met de leren jas aan en de helm op haar om drie uur, voor hij naar het werk ging, nog even een goedendagkus geven. "Toe, fluisterde Paula, nog even Dolf."

"Ben je nou helemaal gek, je wacht maar tot vanavond." Als een poesje kroelde zij zich naar hem op. Dolf kon geen weerstand bieden.

Hij nam geen tijd om zijn jas uit te trekken en zijn helm af te zetten. Het ging allemaal wat stuntelig. Toen het spel voorbij was en Dolf weer aanstalten maakte om weg te gaan, riep ze hem schaterend na: "Wanneer het raak is, wordt het vast met de helm op geboren!"

De hele dag had ze binnenpret over het voorval, toen Dolf bij thuiskomst bloosde, vloog ze hem lachend om de hals.

"Je lacht me toch niet uit?"

"Ik houd van je verlegenheid."

Ongemerkt was vrouw Martens naar boven gekomen.

"Waar hebben jullie pret over?"

"Als wij u dat zouden zeggen!"

"Raadt u eens," zei Dolf.

"Ik zou het niet weten," zei ze handenwringend.

"Wij wilden het u eigenlijk vanavond komen zeggen. Maar nu u hier toch bent. We hebben bericht van de advocaat, mijn oude compagnon kan het geld dat wij hem geleend hebben, aan ons terugbetalen."

"Geen wonder al die blijdschap." Vrouw Martens maakte aanstalten er bij te gaan zitten.

"Ik geloof dat Paula het eten klaar heeft."

Vrouw Martens moest haar plaats weten. "Tot vanavond dan," groette vrouw Martens hen.

Langs haar neus weg informeerde vrouw Martens tijdens het koffie drinken waaraan ze het geld gingen besteden.

"We hebben onze zinnen op een radio gezet."

"Dat doet maar!"

"En de rest?" vroeg ze.

"Dat gaat naar de bank, voor als er een woning voor ons komt."

"Ja, daar wachten wij al vier jaar op."

Wat kon dat mens toch sarcastisch zijn.

De radio, waarop Dolf zijn zinnen had gezet, was van Duits fabrikaat, een 'Gretz'.

"Waarom van Mofrika?" vroeg Paula zich af. "We hebben in eigen land toch Philips, Dolf."

"Je moet de oorlog nu eindelijk eens uit je hoofd zetten, niet achter maar vooruit kijken.

De Duitsers zijn goed in het maken van radio's."

Paula moest toegeven dat het een prachtexemplaar was. De kast van donkerbruin glimmend hout, afgezet met koperen biesjes, tegen het voorfront was crèmekleurige zijden stof gespannen, daarachter bevond zich de luidspreker. Achter een glasplaatje kon men de plaatsnamen lezen waar de zenders zich bevonden. Daaronder was het toetsenbord. Als ze op de toets 'aan' drukte, ging er rechts boven een groen oog branden. Opzij van het toestel was een knop waarmee men de gewenste zender kon zoeken.

Driehonderd gulden hadden ze ervoor neergeteld. Maar er kwam dan ook een klank uit het toestel! Wel even iets anders dan het blikkigerige geluid uit de radiodistributie. Paula had het toestel veel aan staan.

Via de radio nieuwsdienst hoorden ze dat de spanningen tegen het communisme in Hongarije hoog opliepen. 23 oktober 1956 begon de opstand toen politie in Boedapest het vuur opende op vreedzame demonstranten. Ze dachten zelfs dat half november de derde wereldoorlog zou uitbreken. De koude oorlog was op zijn hevigst. Tussen Moskou en Washington werden alleen nog dreigementen gewisseld. Het verlies aan gezag van de

Sovjetleiding had een verzwakking tot gevolg van de Hongaarse Communistische Partij, waarin de stalinisten en de hervorminggezinden tegenover elkaar kwamen te staan. De algehele verarming van de bevolking, de bevrijding van talrijke politieke gevangenen en de ontspanning in de internationale politiek schiepen een situatie waarin men in Hongarije eisen begon te stellen. De gebeurtenissen in Polen boden de studenten de gelegenheid om die eisen te radicaliseren; ze eisten het vertrek van het rode leger, herstel van soevereiniteit van het land en vrijheid van pers en meningsuiting, en ze wilden op 23 oktober 1956 een grote betoging organiseren.

Gero, het hoofd van de communistische partij, sprak via de radio een zeer harde rede uit tegen de betogers. 's Avonds brak er een schietpartij uit voor het gebouw van de radio-omroep, waar de directie weigerde de vertegenwoordigers van de studenten zendtijd te geven. Politie en militairen voegden zich bij de betogers, er werden wapens uitgedeeld en de troepen van de veiligheidspolitie, de enige die de regering trouw was gebleven, slaagden er niet in de orde te handhaven.

Paula had grote angst. Dolf moest nodig zeggen:

"Niet achteruit maar vooruitkijken." Zij herinnerde zich nog het gebrek aan levensmiddelen uit de tweede wereldoorlog. Ondanks dat Dolf zei dat zij niet in paniek moest raken, wilde ze toch wel iets inslaan. Toen zij bij de kruidenier kwam was alles uitverkocht. Had ze Dolf maar niet overgehaald tot weer een baby. Want raak was het! Ze was al in de vierde maand.

Volgens Martens werd het de hoogste tijd dat Nederland de communisten aan ging pakken. Paula wilde er niet aan denken. Dolf zou als een van de eersten de pineut zijn, - nog altijd werd hij, na zijn volbrachte dienst in Indië, voor herhalingsoefeningen opgeroepen. Hoe moest zij het zonder Dolf redden? Die domme fanaat van een Martens wilde er zelf nog wel op af. Hij had goed praten, hij was te oud voor het leger. Paula ging Dolf het verwijt maken dat hij in het verleden de emigratie niet had doorgezet.

De spanning in Hongarije bleef aanhouden. De partijleiding had daarom een beroep op het Rode Leger gedaan. 's Nachts werden er troepen opgesteld op strategische punten van Boedapest. De volgende ochtend braken er straatgevechten uit. Omdat behalve de veiligheidspolitie niemand de Sovjets steunde, verloor de regering alle controle over de situatie. In de fabrieken en het ambtenarenapparaat werden revolutionaire committees gevormd die het vertrek van het Rode Leger en de herbenoeming van Imre Nagy in het parlement eisten. Na de slachtpartij van 25 oktober zwichtte het oude regime eindelijk en Nagy vormde een regering met hervormingsgezinde communisten. De Sovjets keerden terug naar hun bases. De openbare vrijheden werden hersteld en na koortsachtige dagen hernam het leven weer zijn gewone gang.

"Zie je nu wel, niets meer aan de hand." Toch bleef Paula het nieuws volgen.

Op 1 november kondigde Nagy aan dat Hongarije geen deel meer uitmaakte van het Warschau-pact en dat de onderhandelingen over de terugtrekking van de Sovjet-troepen al een heel eind gevorderd waren.

Zou het dan toch rustig worden? Paula kon niet geloven dat de communisten zich zo vlug gewonnen gaven.

Onverwachts vielen op 4 november de troepen van het Rode Leger Boedapest binnen. De regering Nagy werd ontbonden en in een paar uur tijd braken zij het gewapend verzet. In Moskou werd een tegenregering gevormd, geleid door Kádár, die in een tank van het Rode Leger in Boedapest arriveerde. Nagy en zijn volgelingen zochten hun toevlucht in de Joegoslavische ambassade. Men zat weer in spanning, het westen leefde met de Hongaren mee.

Er werd daar een algemene staking uitgeroepen, en omdat andere instellingen ontbraken, vormden de arbeidersraden, die eerst een raad van Boedapest hadden gevormd en vervolgens een Nationale Raad, een geduchte oppositie. Omdat ze er niet in

slaagden het verzet van de samenleving, dat bijna unaniem de Sovjet-interventie veroordeelde, te overwinnen, koos Kádár voor een zeer harde oplossing. Op 17 november werden Nagy en zijn volgelingen, die de Joegoslavische ambassade verlaten hadden om met Kádár te onderhandelen, gearresteerd en naar Roemenië gedeporteerd. De regering richtte milities op die bestonden uit officieren en kaderleden van de partij om de onderdrukking te leiden. De milities openden het vuur op de bevolking die tegen de communisten betoogde, er vielen honderden doden in het land. Tenslotte liet Kádár alle leiders van de arbeidersraden arresteren en na snelle processen een groot aantal leiders die niet het land waren uitgevlucht, executeren.

Omdat de grenzen enkele weken open waren gebleven, vluchten 20.000 mensen naar het Westen en naar Noord-Amerika. Ook Nederland nam de vluchtelingen op.

De Verenigde Naties stelden zich ermee tevreden voor resoluties te stemmen die de Sovjet-Unie veroordeelden. Kádár trok zich van de protesten niets aan. Hij ging door met zijn politiek van repressie. Tijdens talrijke geheime processen werden meer dan 300 personen veroordeeld en geëxecuteerd.

De opstand plaatste Hongarije enkele weken lang in het middelpunt. Hij had op opzienbarende wijze de ware aard van de Sovjet-Unie aangetoond.

De rust was weergekeerd toen Helene in februari 1957 zonder helm geboren werd. Wel had zij krullend haar op het hoofdje. Door haar vergat Paula de koude oorlog. Het was een mooi voorjaar, Paula wandelde in de middag met de kinderen naar de speelweide die dicht bij de dijk was. In de zandbak kon Hansje zijn fantasie kwijt met het bouwen van hoge torens. Intussen breide Paula wollen borstrokjes voor de komende winter en lag Heleentje in de (witte v. Delfts) kinderwagen (waar zij trots op was) rustig te slapen. Zij ging ook wel over de dijk langs de uiterwaarden waarin het vee graasde en de vele wilde bloemen kregen haar bewondering. Bij het Rhijnbad liet zij Hansje aan de kant met water knoeien. De rivier de Rijn deed haar wel wat, maar aan de overkant van de Rijn had men geen mooi zicht. Daar op het industrieterrein zag zij de AKU en de melkfabriek "De Camiez". Richting Bakenhofweg kwam de schoorsteen van de Steenfabriek in het zicht. Bij Boer Lentjes haalde zij eieren. Toen de kinderen opgroeiden hebben zij daar genoten van het kleinvee dat daar rond liep. Toch had Paula een stille hoop; wanneer hen ooit een woning aangeboden werd, dat het op de Geitenkamp zou zijn, dicht bij de bossen. Alleen de wandeling over de dijk was mooi, verder was er in Arnhem-Zuid niets te beleven.

In juni 1958 hoorde ze het nieuws dat Nagy en drie van zijn volgelingen waren opgehangen.

Na het werk in de stoffenzaak, ging Ger in de Steenstraat om een boodschap. Even verderop, wist ze, stond Kees nabij de Velperpoort het verkeer te regelen. Ze wilde haar schat tijdens zijn werken zien, dus ging ze in die richting. Onopgemerkt bleef ze op afstand staan, zij kon hem eens af leiden. Het verkeer kwam er uit vier richtingen. Doordat hij een witte pet en witte handschoenen bij het zwarte uniform droeg viel hij goed op. Rustig regelde hij het verkeer in goede banen. Door hem te observeren ging haar hart sneller kloppen. Hij was voor Ger de knapste man!

Het winkelpersoneel, waaronder veel jonge meisjes, ging op de fiets naar huis. Door het teken van stop lang aan te houden kon hij ze iets toeroepen dat niet met het verkeer, maar met geflirt van doen had.

De meiden waren weg van de knappe verkeersagent, bij het weggrijden keken zij nog eens extra naar hem om. Ondanks dat Kees niet wist dat Ger hem observeerde, voelde zij zich voor schut gezet. Hiermee gooide hij zijn naam te grabbel. Hield hij eigenlijk wel van haar?

's Avonds wist ze niet voor zich te houden dat ze naar hem was komen kijken.

"Je bent me niet opgevallen."

"Geen wonder, jouw aandacht ging naar vele vrouwen."

"Jaloers? Laat me niet lachen, Ger, ik hoef de hele wereld toch niet om één te haten."

"Stel dat ik me zo gedroeg." Daarop gaf hij haar geen antwoord.

Bij het stofzuigen van de slaapkamer kwam er van onder het ledikant een tijdschrift. Het bleek een pornografisch blad. Nooit eerder had Ger zoiets onder ogen. Lag Kees zich in het geheim op foto's van naakte vrouwen te verlekken? De prijs die hij ervoor neergeteld had, was niet mis. Ze dacht in zichzelf; doe ik Kees soms te kort. Er was geen dag zonder sex. Meer kon ze hem echt niet geven. Ze bladerde verder. Prachtfiguren hadden de vrouwen. Volle borsten, smal in de taille en hoge kontjes. Brutaal keken ze vanuit het tijdschrift haar recht in de ogen. Haar borsten waren na het zogen van de kinderen gaan hangen. Daarom wilde Kees natuurlijk nog wel eens iets anders zien en kocht hij deze bladen. Verdrietig sloeg ze de bladzijden om, ze keek haar ogen uit! Foto's van zwaar geschapen mannen vulden deze pagina's. Kees was niet misdeeld, maar zijn geslacht viel hierbij in het niet. Volgens haar was er bij het fotograferen trucage toegepast. Ze las in de contactadvertenties. Zou Kees op zoiets durven reageren? Je wist maar nooit. Als hij thuis komt zal ik hem het tijdschrift onder de neus drukken. Zij aan het werk en hij rotzooi kopen!

Kees had zijn smoesje wel weer klaar.

"Wanneer we surveilleren op de Apeldoornseweg, je weet wel, daar waar de hoertjes tippelen, vinden we ze her en der".

"Je denkt toch niet dat ik dat geloof? Waarom doe je er dan zo stiekem mee?"

"Ik wilde ze eerst zelf eens inkijken en dan was het mijn bedoeling om ze daarna aan jou te laten zien. Maar je bent me een slagje voor. Wat denk je, zijn er nog nieuwe standjes uit te leren, Ger?" "Ik ga me niet in allerlei bochten wringen!"

"Daar hebben het nog wel eens over," lachte hij.

Kees wilde een camera voor zijn verjaardag. Ger vond het een goed idee. Daarmee konden ze de kinderen op de gevoelige plaat vastleggen. De eerste de beste zondag ging het gebeuren in het park Sonsbeek. Bij en op de waterval kon men mooie opnames maken.

Kees schoot in een middag het filmpje vol. Nadat het ontwikkeld was prees Kees: "Je bent echt fotogeniek, Ger."

Zij voelde zich zeer gevlaid, hij mocht haar direct wel weer kijken.

"Ja, maar dan wel naakt."

"Ben je gek, ik ben niet zoals die meiden uit de pornobladen." De preutse katholieke opvoeding viert nog altijd hoogtij. Het zal lang duren voordat ik dat uit haar heb, dacht Kees.

"Wat is daar nou mis mee? God heeft je zo mooi geschapen. Mag ik dat dan niet vastleggen?"

"Jij staat er niet bij stil dat wanneer we het rolletje laten ontwikkelen, wildvreemden mijn beeld in handen krijgen."

"Ben je mal, dacht je nou echt dat ze ermee te koop gaan lopen. Die lui ontwikkelen foto's bij de vleet."

Als ze Kees er nu echt een plezier mee deed, hield zij misschien de pornobladen buiten de deur en kon hij in het vervolg naar haar beeltenis kijken.

Kees raadde haar gedachten.

"Kom eens even voor me zitten, dan zal ik je schouders een massage geven dat werkt ontspannend?"

Ze vleide zich tegen hem.

"Vind je mijn lichaam echt nog wel mooi?"

"Natuurlijk, daarom juist wil ik je naakt fotograferen."

"Sinds je die pornobladen in huis heb twijfel ik, want aan de mooie meiden die daarin afgebeeld staan kan ik niet tippen."

"Neem van mij aan dat het allemaal verf is, jij bent nog puur natuur." Tegelijkertijd gingen zijn handen onder haar jumper en streelde hij haar schouders en borsten. Willoos liet zij zich door hem ontkleden en naar het bed leiden.

Een been recht, het andere opgetrokken, een hand op haar gestrekte been, de andere naar achteren geplaatst, het hoofd iets achterover. Het losse, donkere, lange haar kwam in deze houding tot halweg haar blanke rug.

"Heel mooi zo, niet in de lens maar opzij kijken, Ger."

Daarna wilde hij dat ze op haar buik en vervolgens op haar rug ging liggen, zittend met haar benen gekruist en gespreid. Het laatste weigerde ze.

"Doe niet zo flauw!"

"Je kan me wat!" Ze ging van het bed af.

"Trek je schoenen met de naaldhakken dan voor me aan. Daarmee sta je zo mooi op je benen."

"Wat is daarmee je plan?"

"Gewoon even voor me lopen, dat vind ik mooi."

Terwijl Ger zich boog om onder in de kast naar de rode schoenen te zoeken, klikte Kees en gniffelde. Even later liep Ger uitdagend op de rode pumps de kamer heen en weer.

"Is het zo naar je zin, mijnheer?"

"Kom eens naar me toe lopen."

Wat heeft ze toch een mooie zwarte poes. Dat hij haar zo gek kreeg! Het binnenpretje van zojuist wilde hij ook nog ten uitvoer brengen.

'Ga eens in gebogen houding staan met je billen naar de grote spiegelkast gekeerd, dat wordt een prachtige opname. Doordat het lange haar langs en over haar gezicht viel, had ze geen weet van wat Kees door de spiegeling tweemaal voor de lens haalde. Haar mooi gevormde lange benen kwamen goed uit op de naaldhakken. Tussen de ronde vormen van haar billen zag hij haar geslacht. "Prachtig, prachtig, als een hinde!" Hij flitste achtereen.

Bij de was kon Paula geen handenbinders gebruiken. Vroeg in de morgen ging ze aan de slag. Vóór ze de bok met wringer in de keuken ging plaatsen moest het meubilair en de kokosloper naar de overloop. Goed en wel met de was in de weer, schrok ze van een harde klap. O God, Hansje valt van de trap, dacht ze. Handen drogend aan haar schort ging ze op het gerucht af. In de gang hoorde zij Martens te keer gaan.

"Wat is er aan de hand?" riep ze van boven. Martens kwam met de stoof tot halverwege de trap.

"Een rotstreek van je om met huisraad te gooien. Als je het hier verdomme zo slecht naar de zin hebt, donder dan met je hele handel op." Van kwaadheid smet hij de stoof voor haar voeten. Wat moest zij zeggen? In de keuken dacht ze er over na. Bij het uitruimen van de keuken had ze de stoof op het keukentafeltje gezet en daarop weer de theemuts. In alle haast heeft zij de theemuts misschien iets scheef gezet, zodat de stoof is gaan schuiven op het gladde tafelblad en zodoende over de reling naar onder is gekiept. Paula kon zich voorstellen dat Martens vreselijk geschrokken was en daardoor kwaad. Te meer omdat Hansje een dag eerder in zijn hoge nood het raam van de buitendeur had ingeslagen. De reden daarvan was dat de buitendeur op slot moest blijven met het oog op dementerende opoe. De Martens moesten toch begrijpen dat het allemaal geen opzet was? De kinderen en opoe waren door het kabaal ook gewekt. Paula maakte haar excuses. Het werd door de familie Martens niet geaccepteerd. Opoe had eronder te lijden. Ze mocht niet meer naar boven om voor Paula de aardappels te schillen en de luiers te vouwen.

Op een koude vriesmorgen had Paula niet vernomen dat opoe zich al vroeg in de kleren had gestoken, het bed was afgehaald en het raam open. Te laat zag ze opoe met de volle po de trap afdalen. Opoe terugroepen durfde ze niet, bij het keren kon de oude dan wel eens haar evenwicht verliezen. Paula wachtte de reactie van vrouw Martens af. Opoe kreeg nog de gelegenheid de po in de WC te legen. Op dat gerucht kwam vrouw Martens af. Opoe kreeg de volle laag:

"Ben je nou helemaal gek geworden! Je weet dat ik het ontbijt altijd bij je op bed breng. Wat moet ik met jou zo vroeg over de vloer? Vooruit terug naar boven!"

In zichzelf mompelend kwam opoe met de lege po moeizaam de trap weer op en ging de koude slaapkamer binnen. Even later kwam vrouw Martens het ontbijt naar haar moeder brengen. Paula kon het niet verdragen, opoe in de koude kamer. Toen vrouw Martens vertrokken was deed ze de deur van opoes kamer zachtjes open. Verwezen, met het bordje brood op schoot, trof ze opoe. Paula fluisterde: "Kom maar opoe, in mijn warme kamer."

Bij het zien van de kinderen was opoe het allemaal snel vergeten.

Laag- en hoogbouw werd in Arnhem-Zuid gebouwd. Dolf en Paula hoopten op een laagbouw woning, maar uiteindelijk werd hun een driekamerflat aan het Immerlooplein toegewezen. De huur bedroeg vijftig gulden per maand! Konden ze het bedrag wel opbrengen? Het salaris van Dolf was zestig gulden per week geworden. Slapeloze nachten hadden ze ervan.

Gelukkig stond het gespaarde geld nog op de rekening. Met een gedeelte ervan gingen ze de flat inrichten. Het schoonmaken en stofferen gaf veel werk, maar ook plezier. Wetend dat kleuren de stemming behoorlijk beïnvloeden, werkten zij in overleg. Uiteindelijk zag de kamer er gezellig uit. Voor de ramen had Paula een val van nylon genaaid, de overgordijnen waren okergeel, biezen matten, knopstoeltjes rondom de ronde tafel, boven de tafel een smeedijzeren lamp met daaraan een gerimpelde crème kleurige val. Voor op de oude divan en op de tafel hadden zij geweven kleden gekocht. Het zitje bestond uit een vierkante salontafel van palissanderhout met daarbij twee fauteuils, op de vloer beige marmoleum, met een klein kleed onder het zitje. De kast kwam van "Kant en Klaar". Dolf heeft hem met veel moeite in elkaar gezet. Het gedeelte voor serviesgoed ging open met een klep waarvan de binnenkant bekleed was met formica. Het diende als theetafel. Dolf koos een schilderij van een woelige zee. Dat deed hem denken aan de bootreis in 1948 als dienstplichtig soldaat naar Indië. Aan de muur boven de schoorsteenmantel kwam de batikdoek te hangen en op de schoorsteenmantel de twee uit hout gesneden Balinese danseresjes en een elektrische klok. Dolf had de beeldjes tijdens zijn verblijf op Bali op de Passar gekocht. Paula moest er heel voorzichtig mee zijn omdat zo iets niet te vervangen was. Tijdens het inpakken voor de verhuizing had ze een beeldje uit handen laten vallen. Er was een armpje afgebroken. Onzichtbaar had ze het er met velpon weer aan gelijmd. Later zou ze het Dolf wel eens vertellen. Verder was er nog een staande schemerlamp met een gedraaide houten poot en een zijden kap. De koning te rijk waren ze met dat alles.

Die avond zou mijnheer pastoor komen om het huis in te wijden. In de kamer moest het dan gezellig warm zijn. Wel donder! De rook sloeg terug de kamer in. Er zat geen trek in de schoorsteen. Ze controleerden of de schuifjes onder in de haard wel goed openstonden. Met een opgevouwen krant probeerden Dolf het vuur aan te wakkeren. Ook dat wilde niet baten. Er viel roet op het nieuwe huisraad. De deuren werden tegen elkaar open gezet. Al het werk van de afgelopen weken zag Paula verloren gaan. De haard had altijd goed gebrand, wat kon de oorzaak er van zijn?

De volgende dag kwamen onverwachts haar ouders. Vader dacht dat hij de haard wel aan de praat kreeg, maar ook hem lukte het niet. Na denken over wat te doen stond schoot hem iets te binnen, en hij vertelde:

"Vroeger, toen ik in de bouw werkte, gebeurde het wel, dat de een of de andere grapjas of iemand die de aannemer een poets wilde bakken, bij het afleveren van nieuwe woningen nog even vlug een steen in de schoorsteen wierp."

De schrik sloeg Paula om het hart, stel dat de steen vast zat, zij zag de puinhoop al voor zich.

"Maak je nou maar niet direct zorgen, Paula, ik ga wel naar de woningstichting om het probleem daar voor te leggen."

De aannemer was er vlug, alles werd bekeken. Een zware ijzeren kogel lieten ze vanaf het dak aan een touw door het rookkanaal zakken. Inderdaad bleek het rookkanaal verstopt. Net boven de schoorsteenmantel moest in de muur gebroken worden. Dolf was naar zijn werk, haar ouders waren intussen naar huis, dus stond Paula er met twee kinderen alleen voor. Alles moest de kamer uit omdat het volgens de aannemer nogal wat stof zou geven.

Het voorjaar van 1959 bracht veel storm en regen.

Bewoners van het flatgebouw vergaten de deuren van het voor- en achterportaal achter zich te sluiten. Men hoorde ze door de hele flat dichtslaan.

Wegen en tuinen waren nog niet bestraat. Kinderen konden vanwege de modder niet naar buiten. De betonnen vloeren in de flat waren nog niet uitgewerkt. Het pas gelegde marmoleum ging erdoor beschimmelen. Geluiden van burens kwamen van alle kanten tot

hen. Als deze bijkomstigheden er niet waren geweest, hadden ze kunnen genieten van het gerieflijke appartement en het prachtige uitzicht over weiden en water. Dolf deed van alles om het vocht te verdrijven, door het zeil op te lichten en de haard hoog op te stoken zodat de betonnen vloeren konden drogen.

De anders zo vrolijke Paula kreeg een inzinking. In plaats van vrij en blij te zijn, liep zij hele dagen te huilen. Dolf gaf de schuld aan de vijf jaren van inwonen. Na een halfjaar was er geen verbetering. Ook al omdat ze in die laatste maanden onregelmatig menstrueerde en klaagde over haar buik, stuurde Dolf haar naar de dokter. Na onderzoek was het vermoeden van een blindedarmontsteking. Een paar dagen rust houden zou haar goed doen. Halverwege de maand kreeg Paula het voorgevoel dat ze zwanger was. Volgens Dolf bestond het niet, ze leefden immers periodiek! Paula was gek met haar kinderen, maar twee waren voor haar voldoende. De flat was er ook niet op berekend. Iedere cent draaide ze al om. Weer helemaal opnieuw beginnen, het benauwde haar.

Hoewel Dolf ook niet op gezinsuitbreiding zat te wachten, zei hij: "Een kind meer kunnen wij samen toch wel aan, Paula?"

"Ik zie tegen al de zorgen verschrikkelijk op."

"Om het voor jou gemakkelijker te maken kopen wij een wasmachine en een centrifuge." Daarbij beloofde Dolf hard te werken zodat hij in de toekomst promotie ging maken. Voor haar zat er na deze belofte niets anders op dan zich er bij neer te leggen.

Toen ze na negen maanden de kleine Anna in haar armen kreeg, had ze het kindje in stilte om vergeving voor haar gedrag gevraagd. Later, als Anna volwassen was, zou zij haar bezorgdheid waarschijnlijk begrijpen.

Het regende en waaide toen Dolf met de peettante naar de Sacramentskerk ging om Anna te laten dopen.

Hij had daarvoor een tijd afgesproken met de kapelaan. Pas na een half uur wachten voor de Sacramentskerk kwam de kapelaan opdagen. Als Dolf niet naar de pastorie gegaan was om hem te roepen was hij het helemaal vergeten. Intussen lag Paula zich thuis zorgen te maken over het lange uitblijven met het kleine wurm. Zij was er altijd al op tegen om snel na de geboorte met pas geboren baby's naar de kerk te gaan om hen te laten dopen. In de erfzonde geloofde Paula niet. Over zes weken verwachten zij mij ook in de kerk, moet ik de kerkgang maken, samen met de pastoor, moet ik God gaan vragen mij te reinigen. Ik ben niet gek daar aan deel te nemen. Dolf mag zich dan ook wel laten reinigen, Anna is van ons samen.

Het was november 1960 en koud. Toen Ger kwam feliciteren hoorden zij Anna in haar bedje niezen, zij kon het niet nalaten haar even uit het bedje te pakken. Zachtjes streelde zij over het bolletje.

"Wat geurt zij lekker," zei ze.

"Mijnheer Pastoor was hier laatst Ger. Terwijl ik nog hoog zwanger liep vroeg hij ons hoe wij er in de toekomst over dachten. Het klamme zweet brak me uit en Dolf heeft hem er stomweg geen antwoord op gegeven."

"Ga dan toch condooms gebruiken."

"De kerk verbiedt het, Ger."

"Maar God niet. Aan deze drie hebben jullie de handen vol. Je bent toch niet vergeten dat de pastoor vroeger zijn handen niet van ons af kon houden. Hij leefde ook niet volgens het celibaat. Laat je toch niet verder door de kerk te grazen nemen. Het is iets middeleeuws."

Er komt nog bij, de heren prediken dat wij vrouwen onze mannen moeten gerieven. Ook al zou het zijn dat ons hoofd er niet naar staat. Wanneer de vrouw plezier aan seks beleeft dan moet ze het volstrekt niet laten blijken. Hoe bestaat het dat de kerk al eeuwen het volk probeert dom te houden! Kees heeft mij de ogen op dat gebied wel geopend."

"Toch zie ik Dolf geen condooms gaan kopen, hij is er te verlegen voor."

"Vanuit Amerika is er een anticonceptiepil. Binnenkort krijgt men het op recept bij de dokter Paula. Dat is dan wat voor ons. Maar tot die tijd gaat Kees nog maandelijks naar

het NVSH, daar koopt hij de condooms, ze zijn er minder duur dan bij de drogist. Ik kan ze jullie wel bezorgen. Kees neemt meer mee voor vrienden. Een oude schoolvriend van Kees werkt voor het NVSH. Hij zegt nog wel eens gekscherend:

"Jij neukt bij de konijnen af, Kees."

"Schaamt hij zich dan niet?"

"Kees is de schaamte voorbij."

"Ik zal het er met Dolf over hebben. Voorlopig moet hij zich de eerste zes weken beheersen. Het zal best moeilijk voor hem zijn. Vooral doordat we een knappe kraamhulp hebben, zij loopt Dolf met al haar charme te verleiden. Zondagmorgen kwam ze hier op naaldhakken. Ik mocht er van Dolf niets over zeggen omdat ze haar werk goed doet." Met een beteuterd gezicht wees Paula op de vloer. Rondom het bed waren diepe putjes in het linoleum.

"Eeuwig zonde, die krijg ik er nooit meer uit. Ondanks het feit dat Dolf niet op haar avances reageert, heb ik er moeite mee mijn jaloezie niet te uiten."

"Zo gauw als jij je bed af mag, werk je haar de deur uit. Rotmeiden zijn het om zich tussen een huwelijk te wrikken. Om die reden lig ik met Kees overhoop."

"Wat nu?" vroeg Paula.

"Je weet toch dat Kees met een agente surveilleerde. Zij kwamen onder diensttijd bij mij op de koffie. Ik mocht haar graag. Omdat ze single is heb ik de deur voor haar opengezet. Ze vertelde mij dat het werken bij de politie haar goed beviel. Onlangs heeft ze plotseling overplaatsing gevraagd. Ik vroeg Kees de reden van haar vertrek. Hij kon het me niet zeggen."

Binnen het korps wordt erover gegniffeld. Ik verneem dat zijn collega's mij ontlopen. Pas later hoorde ik dat ze zich heeft laten aborteren. Wil je geloven, Paula, dat ik me van alles in het hoofd zet? Kees wist hier net als zijn collega's ook van. Dus had hij het mij kunnen vertellen."

"Zet je toch niets in het hoofd, Kees had bij vreemd gaan zeker condooms gebruikt."

"Omdat ik er op sta, maar bij haar kon hij het misschien zonder voor elkaar krijgen. De gedachte dat Kees mij en de kinderen laat vallen. In alles geef ik hem toe. Achteraf denk ik: Het is toch ook de kat op het spek binden om een agente met een agent bij nacht en ontij in een auto te laten surveilleren. Maar ja, vrouwen willen gelijke rechten. Daarover leest men in de krant. De Hippies in Amsterdam provoceren: De maatschappij moet veranderen. Gelijke rechten voor mannen en vrouwen. Seksuele vrijheid. Baas in eigen buik. Vrouwen vechten voor abortus. Mannen laten baard en haren groeien en gaan net als vrouwen kleurrijk gekleed. Woningen worden door hen gekraakt. Voor en op het monument op de Dam liggen ze te slapen. Ze stelen of werken alleen als ze geld nodig hebben, gebruiken alcohol en verdovende middelen. Dan vraag ik me af: Wordt dit het in de toekomst?"

"Gelijke rechten en seksuele vrijheid, daar ben jij toch voor Ger?"

"Ja, maar ik wil Kees niet delen met een ander."

"Vraag het hem op de man af."

"Dat heb ik gedaan, maar hij ontkent."

"Dan moet je kiezen: In hem geloven, of maatregelen nemen."

"Ik weet het niet, Paula. Ik word er gek van." Snikkend liet zij zich naast Paula op bed vallen.

"Het komt wel goed, Ger, misschien heb je het bij het verkeerde eind. Is er in die tijd verandering gekomen in jullie seksleven?"

"Nee, juist daarom kan ik het niet begrijpen. Hij zegt ook veel van mij te houden, maar toch?"

Paula dacht: Kees is een macho, hij heeft veel op het spel gezet. Ger verdient dit niet, ze werkt hard en zij is te goed. Paula liet haar tot bedaren komen. Direct maakte Ger zich zorgen om Paula, zij kon door haar wel koorts krijgen.

"Sorry, maak ik jou niet nog overstuur?"

"Wel nee." Uit het luiermantje nam Paula een schone luier. "Hier, droog je tranen."

Ger verborg haar gezicht in de luier, na even slaakte ze een diepe zucht en kwam ze weer te voorschijn.

"Ik zie er zeker niet uit?"

"Dat is het ergste niet, ik weet alleen niet welke raad ik jou moet geven."

"Het is afwachten hoe hij zich in de toekomst gaat gedragen. Ik heb geen bewijzen. Met een dolle kop weg lopen kan ik voor de kinderen niet maken, vader zou veel verdriet krijgen en eigenlijk wil ik Kees ook niet missen."

Toen zij de hal binnen kwam ging haar blik door het raam de kamer in. Het mocht een wonder heten, Kees las de kinderen voor!

Zij wilde hen niet storen, ongezien probeerde zij naar de keuken te komen.

"Hoi mama!" Potverdikke, Elsje had haar ontdekt en direct schikte ze zich zodat er ook een plaatsje voor Ger op de bank kwam. Terwijl Elsje zich tegen haar nestelde, zei ze: "Ik vind jouw lief." Ger drukte het kind tegen zich.

Zou Elsje weet hebben van mijn verdriet? In de laatste tijd waren haar prestaties op school niet al te best. De lerares had geklaagd dat ze Elsje niet bij de les kon houden.

Joost kon dan wel pienter zijn, van de spanningen in huis vernam hij volgens haar niets.

Voordat Joost naar de lagere school ging had opa hem leren lezen. Veel zat hij met zijn neus in de boekjes. De leraar was er niet blij dat Joost de andere leerlingen ver voor was. Door het gezeur van Joost: "Papa, lees verder!" kwam Ger uit haar gemijmer.

"Ik had zo gedacht, mamma neemt het van me over." Kees gaf Ger het boek in handen, hij nam de krant van tafel en trok zich terug.

Nadat ze de kinderen in bed gebracht had trof ze op het aanrecht de vuile vaat.

Huishoudelijk werk was te min voor mijnheer, zij moest er weer aan geloven. Ze liet het hete water over de vaat stromen, met de afwas borstelhaalde zij gram op borden en kopjes. Nergens had ze meer aardigheid aan, sinds de twijfel was geborgenheid uit huis. Of waren haar beschuldigingen onjuist? Dan had hij toch uit zijn vel moeten springen na die aantijging van haar?

Toen alles aan kant was ging ze de kamer binnen, Kees las nog in de krant. Een vreemde in eigen huis zo voelde zij zich. Wat moest ze gaan doen? Hij zat haar hier op de lip.

Er was nog verstelwerk, zou ze er mee bezig gaan?

Zonder de kinderen was het stil in de kamer. Het tikken van de pendule werkte haar op de zenuwen. Ze schrok toen Kees de krant dicht vouwde en alsof er niets tussen hen gaande was vroeg: "Hoe was het met Paula en de baby?" Hooghartig keek ze van haar werk naar hem op. "Sinds wanneer stel jij belang in kraamvrouwen?"

"Het lijkt mij verstandiger als ik nu naar de garage ga."

Toen de deur achter hem dicht was, kreeg Ger spijt. Ondanks alles snakte ze naar een woord, een liefkozing. In de laatste tijd was zij zich zelf niet.

Was Kees eenmaal in de garage, dan maakte hij het laat, wist Ger. Boven de schoorsteen liet ze het lichtje voor hem aan, eenmaal in bed speelden gedachten in haar hoofd:

Kees was goed in het repareren van auto's, brommers en fietsen. De buurt kwam bij hem om raad en daad. Hij hielp hen liever dan dat hij een poot naar haar uitstak. Om van hoofdagent tot brigadier bevorderd te worden moest hij gaan studeren en daarbij als vanouds weer in alle diensten mee draaien. Ondanks dat hij hierdoor in een hogere loonschaal zou komen, had mijnheer er geen trek in. Het ging hem prima naar de zin op de afdeling gestolen en gevonden voorwerpen.

Ze woelde, door het gepieker kon ze de slaap niet vatten. Eindelijk hoorde zij hem in de badcel. Het uiterste randje in bed werd haar plekje. Zijn aanraking kon ze niet velen. Het lichtje boven de schoorsteen werd gedoofd. Op de tast kwam hij naar de slaapkamer, voorzichtig schoof hij onder het dek. Zij hield zich slapend. Al vlug ging zijn ademhaling regelmatig. Zou hij werkelijk zo snel slapen? Dat kon zij zich niet voorstellen.

"Ik weet dat je wakker ligt," fluisterde hij na een tijd.

"Ja, jij kent mij op een prikje."

"Jij zet problemen in je hoofd die er niet zijn Ger."

"Ik kan mijn gevoelens zomaar niet uitbannen. Je had me over haar abortus ook zelf kunnen vertellen. Waarom is zij verdwenen zonder mij te groeten? We waren in de loop van tijd vriendinnen geworden. Nou, zeg er eens iets op?"

"Kom Ger, zo komen we niet verder."

"Ik vraag me af, of ik wel met je verder kan. Je aandacht gaat me te veel naar andere

vrouwen."

Hij draaide zich naar haar om.

"Ger dat komt niet alleen van mijn kant, ik heb blijkbaar sex-appeal. Kom, je weet toch dat ik van je houd."

Hij waagde, nader tot haar te schuiven.

Zal ik me gewonnen geven? Zo was het ook geen leven. Lang lagen ze te praten.

Daardoor kwam Ger wat tot bedaren en durfde Kees een voorstel te maken:

"Als we er eens een avond samen uitgaan. In het Luxor draait een goede film. Jij vraagt vader om op de kinderen te passen, ik zorg voor de kaarten."

Het was weer als in de verkeringstijd. Toen gingen ze om samen te kunnen zijn zondags naar de bioscoop. Jonge paartjes zochten altijd de plaatsen in de laatste rijen. In de flauw verlichte filmzaal werd er heel wat af gevrijd!

De mooie blonde Anna speelde de hoofdrol in de film. Schaars gekleed danste ze in de nachtclub voor begerige mannen.

Kees heeft voor zichzelf de juiste film gekozen dacht Ger. Maar nadat zij zich meer en meer in het thema verdiepte boeide de film haar. De muziek vond ze prachtig. Liefde en verlangen werd er goed in weergegeven. Al met al had de film een aanstekelijke werking op Ger. Zonder zich te bedenken dat eigenlijk nog niet alles tussen hen uit was gepraat, vleide Ger zich tegen Kees.

"Mooie film," bevestigde Ger na afloop.

"Alleen snap ik niet dat een pracht meid als Anna, het huwelijks aanzoek van haar geliefde afwees en in plaats er voor in het klooster treedt. Hij was hierdoor behoorlijk op zijn pik getrapt.

"Anna wilde een betere zin aan haar leven geven, ze zag het als een roeping, zich in dienst van de zieken te stellen. Wie weet, kon Anna in de toekomst kijken?" Kees begreep direct waarop Ger doelde. In plaats van er op te reageren sloeg hij zijn arm om haar middel en zo staken ze samen het Willemsplein over. Op de hoek van de Jansstaat zagen ze de Italiaanse ijsventer, gek waren zij op schepijs.

"We nemen een ijsje Ger?"

Likkend aan de dikke wafels slenterden ze het Gelerijdersplein op. Vanuit café "De Kroon" kwam dansmuziek hen tegemoet.

Over het gordijn, dat aan een koperen roede halverwege het raam hing, liet Kees zijn blik naar binnen vallen.

"Zo te zien lijkt het er gezellig Ger. Zullen we binnen gaan?" Zonder op haar antwoord te wachten duwde hij de deur open. Eenmaal in de hal schoof hij het paardenharen gordijn, waarop op handhoogte leren stukken, uiteen. Een walm van sigarettenrook kwam hen tegemoet.

Rondom de dansvloer waren de tafeltjes bezet. Tussen de gasten door probeerden ze bij de bar te komen.

"Kijk aan wie we hier hebben, Kees en Ger!"

Hartelijk werden ze begroet door vrienden van vroeger.

"Het vrouwtje moest er eens uit," pochte Kees.

Ger wierp hem een venijnige blik toe.

"Volgens mij is haar naam Ger?" Het deed Ger goed dat Cor voor haar in de bres sprong. Zij waren in het verleden erg op elkaar gesteld.

Bij de bar namen ze een pils. Cor stond versteld, dat Ger het bier met een paar teugen achterover sloeg.

"Je kon wel dorst hebben?"

"Het was alsof er een engeltje over mijn tong pieste," flapte ze er ondeugend uit. Ze kleurde.

"Je hoeft je niet te schamen Ger.

"Zojuist heb ik een ijsje op, daarvan krijg ik altijd dorst."

"Mag ik je nog een pils aanbieden?"

"Ik sla het niet af."

"Als vanouds is het hier gezellig."

"Waarom zien we jullie dan nooit meer. Weet je nog dat wij samen altijd de Engelse wals dansten?"

"Dat ben ik niet vergeten. Kees houdt niet van dansen en sinds de kinderen er zijn komt er niets van uitgaan."

"Zo gaat het, in het huwelijk."

"Blijf jij daarom vrijgezel?"

"De ware ben ik nog niet tegen gekomen Ger."

"Wanneer je denkt: het is de ware Jacob, kan het achteraf vies tegen vallen."

"Niet gelukkig Ger?" Mistroostig trok ze haar schouder op.

"Wat zal ik ervan zeggen."

"Problemen kan je aan mij wel kwijt."

"Als ik dat nodig vind hoor je van me."

Nadat Cor haar een bemoedigend schouderklopje had gegeven, stak hij een vinger op en zei: "Moet je nu horen, is dat even toevallig!"

Het orkest zette een Engelse wals in. Zij draaide zich naar de dansvloer en bij het zien van de dansparen, kwam er de herinnering en de lust tot dansen.

"Zullen wij Ger?" Ze knikte. Het moment dat hij zijn arm om haar schouders sloeg, haar naar de dansvloer leidde, voelde zij de ogen van Kees in haar rug priemen. Ze had er lak aan. Hij mocht wel eens inzien dat ze nog niet van de modeplaat verdwenen was.

Eenmaal op de dansvloer keek ze tersluiks richting Kees. Ze kon zijn gedachten raden: Nog maar net hier binnen en ze ontglipt me!

Als vanouds was het heerlijk dansen met Cor. Hij verstond de kunst zijn partner te leiden en met lieve woorden te verleiden.

"Ik heb je vaak in mijn gedachten Ger. Je bent een mooie vrouw geworden." Ondanks dat zijn woorden haar vlijden, liet ze het na drie walsen toch maar voor gezien. Kees wist ze, was bezitterig naar haar toe. Met drank op kon hij wel eens herrie gaan maken. Terug bij de bar ging er net een rondje van Kees.

"Nog twee pils," riep Ger de ober na. Ten slotte wilde zij Cor ook trakteren.

"Men hoort, mijn vrouw is geëmancipeerd."

"Ik heb tegenwoordig mijn eigen salaris." Dat had ze niet mogen zeggen, Ger zag het smoelwerk van Kees betrekken. Hij had haar dan wel tot een baan buitenshuis aangespoord maar daar hadden zijn vrienden niets mee nodig.

In die tijd was het nog niet vanzelfsprekend dat een man zijn vrouw buitenshuis liet werken.

"Dus het geld komt bij jullie dubbel binnen!"

"Ja, het gaat er ook weer dubbel uit, want Kees rijdt tegenwoordig in een auto!"

Intussen hief men de glazen, Kees kreeg geen kans commentaar te leveren. Er werd geproost: "Op Ger en Kees!" Nadien was het hek van de Dam, er werd behoorlijk gedronken. Ger vroeg zich af, waarvan Kees het ging betalen? Zij moest maar eens aanstalten maken naar huis te gaan.

"Kees, vader zal niet weten waar we blijven."

"Nog één rondje en dan gaan we." Na lang wachten gaf Kees gehoor. Eenmaal buiten streek hij zich door de haren en met een frons op het voorhoofd vroeg hij zich af: "Waar heb ik de auto geparkeerd."

"Denk eens even goed na, wanneer jij je het dan nog niet herinnert nemen we een taxi."

"Ben je helemaal gek, je moet niet denken dat ik dronken ben."

Had ik nu maar een rijbewijs, dacht Ger. Kees weerhield haar rijles te nemen, hij wilde geen vrouw achter het stuur.

Hij stond niet al te vast op de benen, ze nam hem bij de arm en toen liepen ze in de richting Sijpendaalsepoort. Kees herinnerde zich daar een urinoir.

"Wacht hier maar even," zei hij toen hij er binnen wipte. Dacht hij nou dat ze gek was! Niet alleen hij, er kwamen daar meerdere heren. Vóór dat de heren het urinoir binnen gingen knoopten zij de gulp al open. Door daar te blijven staan kon zij de indruk wel eens wekken dat ze ergens om verlegen was. Niet over de geur te spreken die haar vanuit het urinoir tegen kwam. Ze liep de Stationstaat alvast in. Daar achter het Luxor wist ze de auto. Terwijl ze door liep hoorde ze het kletteren van de urine in de stenen goot. Het moest de heren wel tegen de broekspijpen omhoog spatten. De broek kon volgens haar

direct naar de stomerij. Na even wachten zag ze hem waggelend naar de auto komen. "Zie je nu wel dat ik wel wist waar hij stond." Ze zou hem maar gelijk geven. In zijn broekzak zocht hij naar de autosleutels, Ger zag hem verkleuren.

"Vertel me niet dat je ze kwijt bent."

"Ik weet zeker dat ik ze in mijn broekzak gedaan heb." Ze wist dat de zakken van zijn broek ondiep waren en daarbij had hij ze altijd stuk. Hij beklopte zich van boven tot onder. Ger kon het niet langer aanzien, ze stond op het punt van weglopen. Plotseling zei hij:

"Ik heb ze." Met triomf hield hij ze naar haar op.

"Dat had je niet meer verwacht!"

"Laten we instappen," snauwde ze.

De Stationstraat liep iets af en het was er schaars verlicht. Kees startte de motor maar zag bij het wegrijden het Amsterdammertje over het hoofd. Een doffe klap weerklonk in de nauwe stille straat.

"Stomme trut, had jij me niet even kunnen waarschuwen!"

"Rijd jij, of rijd ik?" zei ze sarcastisch.

Ze bekeken de schade. Een fikse deuk was in het voorspatbord en het Amsterdammertje stond scheef.

Het was alsof Kees van schrik weer nuchter werd.

"Vlug, stap in, weg wezen hier."

Thuis gekomen zei Ger: "Wanneer ze jou gesnapt hadden, had je de pet letterlijk en figuurlijk aan de kapstok kunnen hangen!"

Doordat het Rijnwater erg vervuild werd mocht er niet meer in gezwommen worden. Arnhem-Zuid kende toen nog geen zwembad. Wanneer Dolf en Paula met de kinderen naar het water of de bossen wilden moesten ze daarvoor de Rijnbrug over. Het werd steeds drukker op de wegen. Een hele verantwoording om op de fiets met drie kinderen door het drukke verkeer te gaan. Zij zochten naar een plaats waar zij zich dicht bij huis ook konden vermaken. Vanuit het kamerraam hadden zij zicht over een weide. In de verte werd er naar klei gebaggerd. Daardoor was er in de loop der jaren een grote plas ontstaan. Op lorries werd de klei vanaf het baggergat op lorries naar de steenfabriek aan de Bakenhofweg vervoerd.

Het was op een zondagmorgen in het voorjaar, de dauw lag nog over de weide. Dolf voorspelde een zomerse dag. "Trekken jullie de laarsjes maar aan, we gaan ginds bij het water kijken."

Dolf deed het prikkeldraad hoog zodat de hele familie er zonder kleerscheuren onder door kwam. Om geen spoor door het malse hoge gras te trekken hielden zij de slootkant aan. Margrietten, pinkster-, boter- en paardenbloemen staken verleidelijk de kopjes hoog. De kinderen wilden ze plukken maar Paula raadde hen het op de weg terug te doen, ze zouden immers verwelken. Voor het oog leek de weide gelijkmatig maar tijdens het gaan ontdekten zij hoe moeilijk het er in lopen was. Ze slaakte dan ook een zucht toen ze de met prikkeldraad afgebakende weilanden achter zich lieten. Nabij het baggergat waanden zij zich in de Hof van Eden!

Jammer dat het er verboden terrein was, ze zou er een tent op willen zetten om er voor een tijd met Dolf en de kinderen te toeven. Als een wonder is het voorjaar, jong groen knapt uit bomen en struiken, een koor van vogelgezang. Hoog boven hen stond de stralende zon aan een lichtblauwe hemel. Door al het moois gingen ze als vanzelf zachtjes spreken.

"Koekoek, koekoek," Dolf wees in de lucht.

"Kijk, daar vliegt hij." Dolf vertelde:

"Aan zijn roep dankt de koekoek zijn naam. De koekoek legt haar ei in het nest van een ander omdat ze te lui is zelf haar jongen te voeren. Als de koekoek haar ei in het nest van een veel kleinere vogel legt, is dat voor die vogel een verloren zaak haar eigen jongen groot te brengen. Het grotere koekoeksjong zal al haar jongen het nest uit werken, zodoende blijft het koekoeksjong in leven."

Vogels die niet tegen het koude klimaat van hier bestand zijn verzamelen zich in de herfst. Voordat het winter wordt vertrekken zij naar warme oorden. In het voorjaar zien we ze weer. Kijk daar eens in het weiland jongens! Daar zie je kieviten. Zij komen ook van ver en maken nu tussen het gras hun nest. Zien jullie hoe grappig zij het kuifje dragen. Vroeg in het voorjaar gaat men eieren van de kieviet rapen. Het eerste ei dat gevonden wordt mag de vinder de koningin aanbieden. Ten teken dat het voorjaar is."

"Zullen wij een ei gaan zoeken papa?"

"Volgend jaar misschien, het eerste ei is de koningin dit jaar al aangeboden Hans.

Op plaatsen waar al lang niet meer gebaggerd werd, was de natuur zijn gang gegaan. Aan de oever stond de meidoorn in volle bloei. De zacht roze bloesem verspreidde een zoete geur, bijen zoemden en de hop slingerde zich door de struiken.

In het pad lagen diepe karresporen. Het was uitkijken om niet te vallen. Vanuit de plas hoorden ze de kikkers kwaken. Dolf kon zijn nieuwsgierigheid niet bedwingen. Hij week met hen van het pad. Ze baanden zich een weg door het fluitekruid en vandaar door de struiken. Bij de oever gekomen gaven kikkers een voorjaarsconcert. Zij bliezen de wangen tot blazen en besprongen elkaar totdat ze onder gingen. De kinderen begrepen niets van het kikkergedrag.

"Wat doen ze papa?"

"Ze maken kikkerdril, wanneer wij over een tijd nog eens naar hier komen scheppen we met een schepnetje dril in een emmer. Thuis zullen wij na een weekje zien hoe er eerst dikkopjes en later kikkers van komen. Kom laten we weer verder gaan, misschien is er ergens nog een vogelnest te vinden."

Dolf ging van struik tot struik, op de voet gevolgd door Hans. De meisjes wilden niet door doornen van de meidoorn geprikt worden. Zij volgden met Paula het pad, plukten de madeliefjes langs de rand. Paula leerde Helene en Anna er kroontjes van vlechten.

"Met kroontjes op lijken jullie, bengeltjes, straks op engeltjes."

Hans wenkte naar hen en hij riep van verre:

"Kom eens, ginds hebben wij een merelnest ontdekt." Op een draf kwam hij naar Paula en zijn zussen.

"Papa zegt dat de ouders het nest even hebben verlaten. Als jullie vlug zijn kunnen wij het intussen bekijken."

Ondanks angst voor doornen, wilden de meiden het nest niet aan hun neus voorbij laten gaan. Om de beurt werden ze door Dolf hoog getild. Mooi rond was het nestje van klei, gras, haar en veertjes. Er lagen wel zes eitjes in.

"Toe papa mag ik een eitje vast houden."

"Nee, nee, daar komt niets van in," kwam Paula tussenbeide. Nog voor ze het kon verhinderen had Dolf al een eitje in hun handjes gelegd.

"Van mij mogen ze even voelen hoe warm het eitje is en dan leggen we het weer voorzichtig terug." Paula liet hem begaan, Dolf was op deze zonnige zondag morgen in zijn element.

Sinds ze Dolf kende was zij door hem dicht bij de natuur gekomen. Veel zag ze, dat eerder aan haar voorbij ging. Een mereleitje had ook zij nog nooit van zo dichtbij bekeken. Zo groot als de top van haar duim, licht groen met donkere stipjes. Toen het eitje weer in het nest was terug gelegd en zij zich verwijderden, zagen ze de merel weer naar het nest vliegen.

"Hebben wij het nu echt niet verstoord Dolf?"

"Welnee, ze broedt gewoon verder."

Het pad liep uit in de weide, Paula stelde voor dat ze daarin dicht bij de waterkant gingen picknicken. Uit een glazen fles schonk zij limonade in een bekertje.

"Ik wil eerst," riep Hans.

"We gaan van klein naar groot," plaagde Paula. Hans eiste als oudste altijd het meeste recht. Om de beurt schonk ze voor ieder het bekertje vol. Er werd gekozen tussen brood met bruine suiker of pindakaas. Vleeswaren of kaas kwam zelden op de boterham. Zij moest zuinig zijn. Buitenlucht wekt eetlust op en dan smaakt alles goed.

Na even zeurde Hans: "Gaan we weer verder?"

“Nee, wij willen nog even rusten.”

“Mag ik alleen naar het water?”

“Jawel.”

Na een tijd maakte Paula, ondanks dat Hans zwemmen kon, zich ongerust. Dolf moest maar eens kijken wat Hans uitspookte. Terwijl Dolf de meisjes bij de hand nam strekte Paula zich in het hoge gras. Eindelijk was ze voor even heel alleen!

Zondag was de enige dag waarop zij uit konden slapen. Het was voor haar moeilijk de kinderen aan het verstand te brengen dat ze stil moesten blijven tot dat ze geroepen werden. Voor dag en dauw waren ze al weer bij hen aan het bed geweest. Paula dacht wel eens: Ik houd van ze maar bij tijden zijn ze een belemmering voor ons liefdesleven. Heel in de verte hoorde ze de opgetogen stem van Hans. Nog altijd is hij even druk. De huisarts hadden ze om hulp gevraagd. Hij verwees hen naar ‘Hulp bij moeilijk opvoedbare kinderen’. Toen zij daar de problemen die ze met Hans hadden vertelde, kreeg ze het advies dat er wekelijks een deskundige bij hen thuis kon komen om Hans te observeren. Nadat Dolf en Paula er goed over gedacht hadden, zagen ze er vanaf.

Het vermoeden van hen was dat Hans hierdoor een stempel werd opgedrukt. Goed, hij is een druktebol, maar op school komt hij aardig mee, zijn interesse is veelzijdig, we moeten het samen klaren.

Van vakantie en gespaard geld hadden ze in de loop van tijd een wasmachine en televisie gekocht. Toen goed en wel het aardgas er was kochten zij al vlug een gaskachel. Daardoor kreeg Paula de handen vrij en kon zij zich meer met de kinderen bezig houden.

Zonnestralen vielen als een warme deken op Paula. Zij was ingedommeld toen Dolf haar in het hoge gras trof. Haar armen dienden als hoofdkussen, een beetje speeksel kwam van tussen haar volle lippen, de knieën hield ze opgetrokken, de wijde gebloemde rok was terug gevallen, blank en glad waren haar benen, regelmatig ging haar ademhaling. Hier in de natuur valt alle zorg van haar, dacht Dolf. Blijkbaar nam ze waar dat ze bekeken werd, ze sloeg haar blauwe ogen naar hem op.

“Geslapen?”

“Ik meen van wel.” Hij vleide zich naast haar en streelde haar benen.

“Waar zijn de kinderen?” Vroeg ze.

“Ginds in de roeiboot.”

“Kunnen ze geen kwaad?”

“Nee, de roeiboot ligt stevig verankerd haast op het droge. Ze spelen dat Hans de kapitein is en zij de matroos. Ze zijn er wel een tijdje zoet.”

“Weet je dat heel zeker Dolf?”

“Op mijn verantwoording.” Ze sloeg haar armen om zijn hals en terwijl ze hem naar zich trok fluisterde ze: “Kom bij me, het gras is hier twee kontjes hoog.”

Terwijl zij in Nederland rustig leefden en de kinderen snel opgroeiden, speelde tegelijkertijd de koude oorlog nog steeds een rol. Amerika en Rusland bewapenden zich tegen elkaar op.

Vele Oost-Duitsers wilden een Westerse levensstandaard. 230.000 mensen vluchtten per jaar uit Oost-Duitsland.

Nadat de Oost-Duitse regering in 1961 de grens met West-Duitsland gesloten had door middel van de Berlijnse muur liep dit aantal terug. Velen bleven proberen een vergunning te krijgen. Diegene die probeerde te ontsnappen over de zwaarbewaakte grens werd neergeschoten en gedood. Veelvuldig kon men in de kranten lezen en zien op wat voor een brute wijze vluchtelingen werden beschoten.

Hele families waren door de verdeling uit elkaar gescheurd. Bij de muur probeerden zij nog een glimp van elkaar op te vangen.

Oost-Duitsers konden de West-Duitse TV zenders ontvangen. Hoewel de Oost-Duitse economie en de sociale voorzieningen beter waren dan in andere communistische landen, vergeleken de Oost-Duitsers zich met die in het westen.

Kees en Ger hadden het van nabij gezien. Ondanks het oponthoud bij het Check-Point

waren ze met de Citroën DS19 in vijf uur in Berlijn. Paula ontving van hen een ansicht waarop de Brandenburger Poort die door de verdeling van Oost en West, net achter de muur was gekomen.

Toen Paula Dolf de ansicht in de hand drukte zei ze: "Kijk eens hier, Ger komt nog eens ergens met Kees."

"Je gaat me toch niet vertellen dat jij het mooi zou vinden om al de ellende bij de muur te zien."

"Verlopen zomer zijn ze ook aan de Spaanse kust geweest. Ik heb de foto's bekeken die ze daar in de mooie natuur geschoten hebben. Op de weg terug zagen ze een zwerfhond, Ger heeft zich over het dier ontfermd."

"Ben jij jaloers Paula? Voor ons komen de reisjes later nog maar een hond komt hier niet in huis."

"Ach, ik wil helemaal geen hond, ik begrijp alleen niet waarom het bij hen allemaal wel kan. Zou het salaris van een agent dan zoveel hoger liggen als van een bakker?"

Jaar in jaar uit brachten zij de vakantie door bij Dolf zijn ouders in Groningen. Spuugzat was ze er van. Eén dag in het vervolg naar Groningen en dan zonder de kinderen was volgens Paula meer dan genoeg. Het was Dolf niet aan zijn verstand te brengen dat zijn ouders ouder werden en niet meer tegen de drukte van grotere kinderen konden. Wat zou ze graag, al was het maar voor één weekje ook eens met vakantie gaan. Van het salaris dat Dolf verdiende was het niet te verwezenlijken. Ze kreeg een idee: Ik laat een advertentie in de krant plaatsen, waarin ik naaiwerk voor thuis vraagt. De kinderen zullen er niet onder lijden. Zij zou er zijn als zij van school thuis kwamen. Zo gedacht, zo gedaan. In korte tijd had ze een klantenkring.

Ze moest flink doorwerken maar het bracht geld in het laatje en leven in de brouwerij! Terwijl zij druk doende met het naaiwerk was bleef er nog wel eens een klant napraten. Het hele hebben en houden wilden zij aan Paula kwijt.

Zo kwam er een labele vrouw.

Nadat Paula haar de maat genomen had, sprak ze met mevrouw af dat de japon met veertien dagen pasklaar was. Het duurde dik een maand voordat vrouw weer kwam. Intussen was zij behoorlijk aangekomen. De pasklare jurk spande over haar buik, Paula had zich toch niet vergist tijdens het maat nemen?

"Het komt door de koffie," snikte de vrouw.

"Dat zal toch niet, ik raad u aan, naar de dokter te gaan?"

"Ik ben bang van de dokter."

"Drink dan minder koffie."

"Ik vind koffie zo lekker."

Paula kon haar niet tot bedaren brengen.

Maanden later stond de vrouw, intussen broodmager weer voor de deur.

"Mijn God, wat is er met u gebeurd?"

"Met spoed moest ik naar het ziekenhuis, ik had een vleesboom van wel vijftig pond!"

Paula betwijfelde of dat wel waar kon zijn. Inmiddels was de japon haar veel te wijd.

Merendeel naaide ze voor dames met een moeilijk figuur. Paula vond het dan ook plezierig dat zich twee jonge meiden aanmeldden. Zij hadden een reis naar Spanje geboekt. Of Paula nog even snel een paar jurkjes in elkaar kon naaien? Dunne stofjes in de zachte kleuren geel en blauw legden ze op tafel.

Paula tekende voor hen een patroon met een verhoogde taillelijn waarvan het rokje gerend uitliep en tot ver boven de knie gedragen werd. De v hals werd door de meiden gewaagder aangegeven, zodat de ronding van de borsten goed zichtbaar werd. Bij voorbaat hadden de meiden grote pret.

"Wij gaan in Spanje op de versiertoe!"

Een glazen wand scheidde de huiskamer van de slaapkamer, Dolf kon de gesprekken van de dames goed volgen. Paula beloofde hen de jurkjes binnen een week klaar te krijgen. Nog een laatste keer moest er gepast worden. Om en om draaiden zij zich voor de hoge

spiegel.

"Zullen wij er in Spanje echt wel de sier mee maken?"

"Om er zeker van te zijn showen jullie de jurkjes toch voor Dolf." Dat was aan geen dovemans oren gezegd. Schoenen met naaldhakken deden zij er bij aan. Paula opende de deur naar de huiskamer en even later paradeerden zij rondom de salontafel. Dolf gaf ze de verzekering dat zulke mooie slanke blonde meiden in Spanje best opvielen. Had Dolf wel oog voor de jurkjes, of ging het hem meer om de inhoud?

Dan was er ook nog een dame die Paula tijdens een onderonsje toevertrouwde:

"Wat borsten aangaat ben ik slecht geschapen. Ik wil niet door een voorgevormde harde nylon BH te dragen laten blijken alsof er heel wat onder mijn bloesje is. Dus zit ik met een probleem. Vóór dat er nylon BH 's in de handel kwamen kocht ik ze simpel weg van katoen. Aan katoenen is niet meer te komen."

Paula liet haar gedachten er over gaan en na even wist ze een oplossing voor het probleem.

"Breng mij een oude katoenen BH, ik torn hem uit en dan heb ik het patroon. Het moet al gek gaan als ik het niet na kan maken."

Nadat de eerst BH gelukt was moest Paula er twintig maken. Zodat ze tot haar dood toe genoeg had.

Een etage lager huurde Bart, student biologie, een klein kamertje bij een oude dame.

Van de dame had hij vernomen dat Paula naaister was. Zodoende stond hij ook met verstellwerk bij haar voor de deur. Het was een pracht jongen, lang, breed in de schouders en donkere guitige ogen. Zoiets liet je toch de kamer binnen.

Naarmate hij vaker kwam raakten de kinderen en Paula met hem vertrouwd. Helene had bof, hij hielp haar met het huiswerk en de kinderen hingen aan zijn lippen als Bart vertelde:

"Ik breng veel tijd in bos en veld door. Observeer er de vogels zoals: leeuweriken, patrijzen, grauwe gors, Kievit en noem maar op. Er zijn zoveel soorten. Laats heb ik op een van mijn tochten een dode torenvalk gevonden. Het dier was onbeschadigd, ik heb hem thuis geprepareerd. Nu staat hij opgezet in mijn kamer."

Hans zette grote ogen op en vroeg: "Mag ik hem zien?"

"Kom maar mee naar beneden."

Vol lof over de torenvalk kwam Hans bij Paula.

"Ik zou graag ook een opgezette vogel hebben. Bart heeft me beloofd dat ik wel eens mee het veld in mag. Dan moet ik mijn ogen goed de kost geven. Bart weet dat er nog al eens vogels worden aangereden. Als ik er zo een vind moet ik hem in de diepvries bewaren. Wanneer Bart tijd heeft zet hij hem voor me op."

Maar Hans vond geen dode vogel en daardoor was hij niet te genieten.

Dolf kwam door de nachtdiensten slaap te kort en was daardoor erg prikkelbaar. Paula gunde hem zondags zo lang mogelijk rust. Ze deed er alles aan om de kinderen uit hun slaapkamer te weren. Ondanks dat Hans al veertien jaar was, stond hij toch voor dag en dauw aan hun bed.

"Hoe kom ik aan een dode vogel?" Geschrokken hield Paula haar vinger tegen de lippen.

"Smeer 'm, pa slaapt nog!" siste ze.

Vanuit de keuken hoorde ze Hans rommelen. Verdorie dat vervelend jong toch! Hij moet een tijdje wegwezen. Ze kwam op een heel raar idee: Uit het nachtkastje nam ze voorzichtig een slaaptablet en sloop er mee naar de keuken.

Zonder ook één woord tegen Hans te spreken nam ze het brood uit de trommel, sneed er een paar fikse sneden af, kneedde de slaappil onopgemerkt in het brood en gaf het aan Hans, met de mededeling:

"Voer de meeuwen, misschien gebeurt er een wonder, maar blijf in Godsnaam een tijd weg!"

Van achter het raam zag ze hem richting vijver gaan en zij kon weer het bed in.

Nog geen uur later: "Mam, pap, kijk eens wat ik heb!" Slaperig kwamen ze onder het dek weg. Een dode kopmeeuw hield Hans met triomf naar hen op!

"Jakkus, hoe kom je er aan?" mopperde Dolf.

"Dood gevonden bij de vijver!" Ondanks dat Paula zich er op had voorbereid, moest ze er van kokhalzen.

"Leg hem maar vlug in de diepvries Hans, Bart is zoals je weet in het weekeind niet thuis."

In de loop van de morgen amuseerden de kinderen zich buiten met vriendjes en dronken Paula en Dolf rustig koffie op het zonnige balkon. Na even meende Paula in huis iets te horen. Bij nader onderzoek kwam het geluid uit de diepvries.

"Dolf, dolf, hij leeft nog! Riep Paula angstig, wat moeten wij ermee?"

"Och, ik heb wel eens meer een kip geslacht."

Bart informeerde voorzichtig aan Paula:

"Al een paar maal zag ik een mooi donker meisje de flat binnen gaan, ik vroeg me af of ze naar hier ging." Paula wist op welk meisje Bart doelde.

"Sonja, zij is verpleegster en ze laat haar uniformen door mij naaien."

"Wat is dat een mooi meisje, als ik ergens op val dan is het wel op een donkere Aziatische met amandel ogen." Heerlijk, zo open als Bart met haar sprak.

"Weet je, als ze weer komt waarschuw ik. En dan kom jij zogenaamd met verstelwerk."

Het werd een spannende tijd voor Bart, maar eindelijk was de Aziatische schone er. Deze keer bracht ze wollen gele stof waarvan ze een mantelpakje wilde. Terwijl Paula de modebladen voor haar op tafel lag, vroeg ze Sonja:

"Zal ik even thee zetten?"

"Ik heb er wel trek in, maar maakt u geen moeite voor mij."

"Och, het is zo gebeurd, kijk jij intussen naar een patroon." Vlug vulde Paula de ketel met water, zette het op een lage pit en verdween zo snel als water naar de etage lager.

Om het hoekje van de deur riep ze: "Bart ik zet thee en er is een Aziatisch koekje bij!"

"Ik kom!" Volgens haar wist Bart genoeg.

Toen Paula met de thee de kamer binnen kwam zag ze Sonja verdiept in de modebladen.

"Al iets gevonden?"

"Ik vind het erg moeilijk."

"We zullen samen kijken." Na even ging de bel.

"Mijn excuus, ik moet naar de deur."

Vóór ze Bart de kamer binnen liet vroeg ze eerst aan Sonja: "Er is een klant mag ik hem even tussendoor helpen?"

"Gaat u gang."

Zo te zien had Bart nog vlug een schoon blauw hemd aangeschoten. Hij bloosde toen hij zich aan Sonja voorstelde, vlug draaide hij zich naar Paula en toonde haar een broek met scheur.

"Hoe kreeg je het weer voor elkaar?"

"Dat moet u mij niet vragen," glimlachte hij.

"Dan vraag ik je een kop thee met ons te drinken?"

"Ik sla het niet af."

Paula vertelde aan Sonja: "Bart is student, hij huurt bij de benedenburen een kamer, vaak zit hij in zijn eentje. Zodoende komt hij nog al eens bij ons op de thee. De kinderen hebben moeite met het maken van huiswerk, hij is dan de reddende engel, is het niet Bart?"

Bart knikt bevestigend.

Terwijl de dames naar een geschikt model zochten, raakte Bart zijn verlegenheid kwijt. Na even keek hij zelfs mee in de modebladen. Paula kreeg het vermoeden dat Bart, in de smaak van Sonja viel.

Bart prees haar een kort rokje met daarop een kort getailleerd jasje aan. Hij liet zijn handen over de gele wollen stof gaan, keek naar haar op en zei:

"Het geel zal prachtig kleuren bij je donkere haar!"

"Meen je het?"

"Ja zeker."

"Nu ga ik Sonja de maat nemen Bart en daar kunnen wij jou niet bij gebruiken."

"Van mij had hij mogen blijven," zei Sonja.

"Ik dacht, ze wil vast geen vreemde bij het maat nemen?"

"Hij kwam mij helemaal niet vreemd voor. Ik vind hem bijzonder sympathiek, met hem

zou ik wel eens een avond willen stappen."

"Dat kan ik wel op touw zetten. Ik geef je een seintje als hij hier is, dan kom jij zogenaamd met naaiwerk.

Het stel is door Paula met veel plezier aan elkaar gekoppeld. Doordat Bart alleen nog oog voor de Aziatische schone had, is het er niet van gekomen om de meeuw op te zetten. Als troost kreeg Hans de torenvalk.

Op de voorpagina van de krant stond: Hoofdagente op non-actief, wegens handel in beslag genomen goederen.

"Het zal toch niet om Kees gaan?"

"Dat laat hij wel uit zijn hoofd."

"Toch heb ik er geen goed gevoel over, Ger zei me laatst: "Dag en nacht sleutelt Kees in de garage aan fietsen, brommers en auto's, hoe hij er aan komt is mij een raadsel?" Ik moet maar eens gauw naar Ger."

Inderdaad, Paula trof Kees thuis en hij maakte er geen punt van dat hij verdacht werd.

"Laten ze maar met bewijzen komen."

Ger stelde aan Paula voor samen een eind te gaan wandelen. Tijdens de wandeling vertelde Ger dat er door de politie huiszoeking bij hen gedaan was. Op dat moment had Kees geen brommer of fiets meer staan. Zij konden hem niets maken. Tot grote ergernis van Ger is Kees wel drie maanden thuis geweest. Voor Ger was het een geluk dat alles met een sisser afliep.

Toen Paula het verhaal aan Dolf vertelde zei hij:

"Vandaar Paula, kon de hoofdagente meer als de bakker verdienen."

Nadien kreeg Kees administratief werk, waaronder het uitschrijven van vergunningen voor parkeerplaatsen.

Ger had intussen een volle baan. De kinderen konden goed leren en haar oogappels mochten studeren.

Met de hond was ze stapel, even vrij en ze was met hem op sjouw. Voor de nacht liep ze altijd een rondje om het flatgebouw. Dat kwam haar op een avond duur te staan.

Plotseling kwam er een man op haar pad. Met geweld werd ze de struiken in getrokken.

Haar bloes ging aan flarden. Angst zette zich om in woede, ze schopte, sloeg en schreeuwde. De hond viel de man aan, dat was haar geluk. De schurk koos het hazenpad. Overstuur kwam Ger thuis.

"Wat zie jij er uit!"

"Bel de politie ik ben aangerand," ze vertelde in horten en stoten wat haar was overkomen.

"Wij doen geen aangiften, ik wil niet dat het in mijn corps komt."

"Macho." Ger kon hem wel smoren!

Ze stond er alleen voor. Het drama bleef haar bezighouden. Ten slotte meldde zij zich ziek.

Met haar probleem kon Kees niet zitten. Dagelijks kwamen bij hem op kantoor dames om een parkeervergunning. Met speelse blikken probeerden ze de vergunning van Kees te bemachtigen. Kees was gevoelig voor de avances. Hij kon niet van de dames afblijven. Binnen het corps werd er over gegniffeld. Intussen was er een vrouw als brigadier in het corps aangesteld. De vrijpostigheid van Kees werd door haar niet getolereerd, zij hing het aan de grote klok.

"Kees meld je als de donder ziek, het kan je ontslag kosten," waarschuwde een collega. Zodoende liepen Kees en Ger elkaar thuis weer behoorlijk voor de voeten en Ger maar gissen wat er in het corps was voorgevallen.

Hans klaagde over hoofdpijn toen hij van school thuiskwam.

"Wil je met fietsen weer de snelste van alle jongens zijn?" Vroeg Paula.

"Echt niet, ik heb de hele week al hoofdpijn."

Wat Paula niet van Hans gewend was, hij ging direct in bed. Kou gevat, dacht Paula. Nadat ze hem een aspirine had gegeven stopte zij zijn bonkige jongenslijf nog even stevig in. "Ga maar rustig liggen dan gaat het wel over."

Zaterdag vroeg in de morgen had Hans nog hoofdpijn.

"Neem een douche, misschien knap je ervan op."

Hans reageerde niet. "Toe kom wees een beetje flink."

Paula kreeg het vermoeden dat het erger bleek dan dat ze tot nu toe gedacht had.

Dolf was om vierentwintig uur de nachtdienst in gegaan en kwam pas tegen twaalfuur weer thuis. Ze moest het maar in eigen handen nemen. Bij de burens belde ze om de huisarts.

"Heeft hij koorts?"

"Nee dokter."

"Dan komt u toch met hem naar mij."

"Het gaat echt niet dokter."

"Bij geen koorts kom ik niet."

Paula maakte zich zorgen omdat het zienderogen slechter met Hans ging. Toen Dolf thuis kwam zag hij de ernst er ook niet van in. "Tegen hoofdpijn geef je hem toch een aspirine."

"Dat heb ik al gedaan, het heeft niet geholpen."

"Wacht nou maar af, ik ga eerst in bed."

"Dolf ik heb er geen rust over, ik bel de dokter weer. Misschien heb ik geluk een andere arts te treffen, de weekeinddiensten zijn ingegaan, tegen hem lieg ik dat Hans koorts heeft."

"Je doet maar."

"Dolf, Dolf." Ze moest hem wakker schudden. "Dokter is geweest, kom sta op, de ambulance is onderweg naar hier." Nu pas zag Dolf de ernst in. De arts stelde de diagnose: meningitis.

Terwijl Dolf zich vliegensvlug in de kleren stak stelde Paula Hans gerust. "In het ziekenhuis ben je in goede handen. Wij gaan mee in de ambulance."

Toen Hans de ambulance werd ingereeden keken Helene en Anna vanaf het balkon. In plaats van te huilen, lachten ze. Dat moest wel van spanning zijn, dacht Paula.

Tot nog toe waren de kinderen op kinderziekten na, goed gezond. Ze konden zich niet voorstellen dat Hans nu ineens ernstig ziek was. Voor het gevoel duurde het uren tot de arts hen de uitslag van het onderzoek kwam brengen: "Hans wordt na behandeling weer beter. Hij heeft een virus opgelopen. Het heeft zijn tijd nodig."

Na weken klaagde Hans nog over vermoeidheid. Toch raadde de arts hem naar school te gaan. Menigmaal werd hij door de leraar thuis gebracht met de mededeling: "Stuur Hans het bos maar in."

Met zijn slungelige jongenslijf hing hij in de fauteuil, nerveus tikkend op de leuning. Waarmee kon ze hem toch helpen?

Tijdens de ouderavond waren de leraren negatief over Hans. Hij zou vast in het laatste schooljaar blijven hangen. Terneergeslagen keerden Dolf en Paula naar huis. De leraren, zo vonden zij, toonden geen enkel begrip voor Hans.

"Weet je Dolf, als wij thuis komen roemen we Hans de hemel in. Het is immers nog een half jaar voor het examen." Hans wachtte hen bij de deur al op.

Zonder blikken of blozen zei Dolf: "Hans het is goed mogelijk dat je door het examen komt, maar dan wel in de komende tijd het beste beentje voor."

Zijn gezicht vol jeugdpuisten glunderde, hij streek zich over het vlassige baardhaar en hij beloofde zijn best te doen. Ook al was hij nog zo vermoeid.

Hans kwam door het examen en kon door naar de middelbare tuinbouwschool!

Geluiden vanuit het appartement boven, onder en naast hen kwamen bij hen binnen. Zij woonden in revolutiebouw van net na de oorlog. Dolf kreeg zijn rust niet. De kinderen, intussen tieners, zetten het geluid van de radio hoog. "Stil, stil, papa slaapt."

"Ach, hij slaapt altijd."

Aan de burens van boven had ze gevraagd er rekening mee te houden dat Dolf nachtdienst draaide en overdag moest slapen. Evengoed rinkelde de zinken emmers op de tegelvloer en hing het wasgoed vanaf het balkon boven hen tegen het slaapkamerraam te klapperen. Op zulke momenten liep Dolf door de kamer te ijsberen.

Het leven in de flat werd ondraaglijk. Aan een vrije huurwoning was niet te komen, een koopwoning was voor hen financieel niet op te brengen.

Dolf wilde weer op bezoek bij zijn ouders. Paula stelde voor om op de fiets naar Groningen te gaan. Dat zou dan direct een vakantietoer voor hen worden. De kinderen konden, met een beetje toezicht van de buurvrouw, het thuis wel redden. Naarmate ze verder in het noorden kwamen vond Paula het er zo gek nog niet. Ruimte, rust en niet zoveel hoogbouw. Hier kon men nog een vrijstaande woning huren.

In Groningen vernamen zij dat er bij een koekfabriek een bedrijfsleider gevraagd werd. Dolf solliciteerde en hij werd aangenomen!

Toen Paula het nieuws over de verhuizing naar Groningen aan Ger vertelde, pinkte ze een traantje weg.

“We gaan elkaar nu nog minder zien en het is al zo stil bij ons in huis nu de kinderen op kamers wonen. Kees kan ik niet meer om me heen verdragen. Hij is dan ook merendeel in de garage en daar betrapt ik hem met een of de andere lellebel. Sindsdien zie ik haar iedere dag om de flat lopen. Alsof hij bij mij iets te kort kwam. Eenmaal komt er een einde aan mijn geduld. Wat ik niet begrijp is: Kees blijft volhouden dat hij alleen van mij houdt. Ik duld geen derde binnen onze relatie. Voor hem is het een sport om zoveel mogelijk vrouwen te versieren.

Daarbij komt ook nog, onze kinderen verbrassen het geld, ze feesten meer als dat ze studeren. Kees zegt dat ik ze verwen en ik verwijt hem dat hij verzuimde mij te helpen bij de opvoeding.”

“Ger zoek deskundige hulp om alles weer op de rails te krijgen. Ik weet je anders niet te raden,”

Paula legde haar arm op Ger haar schouder.

“Wat dacht je Ger, ik bleef graag in Arnhem. Er is voor ons hier geen uitzicht op een vrije woning. Dolf heeft straks als bedrijfsleider een beter salaris en na jaren geen nachtdienst meer. Dat alles kan ik voor hem niet voorbij laten gaan.”

“Ik begrijp het volkomen Paula. Jij en Dolf kunnen van elkaar op aan. Mij is het huwelijk vies tegen gevallen. Ik denk er sterk over Kees te verlaten.”

Goed en wel in Groningen ontving Paula vanuit Nijmegen post:

*Ik ben in een blijf van me lijf huis opgenomen.
Kees heeft zich af laten keuren, hij komt niet meer aan het werk bij de
politie. Voorlopig wil ik rust.*

Groet van Ger

Paula moest aan het leven in een dorp wennen.

Hans was opgeroepen voor militaire dienst.

Helene woonde op kamers, zij had het diploma kinderverzorgster op zak en ging werken bij gehandicapte kinderen.

Anna deed de MAVO.

Dolf moest zich als bedrijfsleider waar maken. Paula wilde er voor hem zijn. Zij had de kans niet een bezoek aan Ger te brengen. Wanneer Paula de trein zag gaan was er altijd weer; heimwee naar Arnhem.

Dolf had nu een goed salaris, eindelijk een vrije woning met tuin en een auto voor de deur. Ze dachten aan een vakantie naar de Eifel. De belofte van samen op vakantie maakte Dolf waar!

Nadien volgden er nog vele reizen.

Paula en Ger bleven elkaar bellen en later weer bezoeken.

Na de opnamen in het blijf van mijn lijf huis ging Ger op zichzelf wonen. Haar zuster behoorde intussen tot de gegoede stand, zij stond Ger met raad en daad bij. "Vroeger heb jij moeder en vader geholpen, nu kan ik aan jou iets terug doen." Scheiden deed Ger niet. Ze wist het zeker; een man wilde ze nooit meer in huis.

"Wanneer Kees eerder overlijdt als ik heb ik recht op zijn pensioen. Het klinkt niet netjes, maar ik hoop er op."

Het was 1985, na de dood van Leonid Brezjnev en van zijn twee kortstondige opvolgers kwam in de Sovjet-Unie Michail Gorbatsjov aan de macht. En met hem een nieuwe generatie voor wie 'de Russische Revolutie' (1917) geschiedenis is. Pijlers van zijn beleid werden openheid en herstructurering. Gorbatsjov wilde zijn land, door middel van hervorming, uit het moeras van de stilstand trekken. Heeft hij voorzien welke kolkende golven hij losliet toen hij de potdichte sluizen van de dictatuur opengooide? Deze golven hebben in 1989 de bestaande toestand in Oost-Europa volkomen ondersteboven geworpen.

In Polen werd het machtsmonopolie van de communistische partij doorbroken. In Hongarije was men al langer soepel en pragmatisch, zoals Hongaren zijn, bezig met hervormingen.

Ten teken van de nieuwe verhouding tot het westen werd het prikkeldraad tussen Oostenrijk en Hongarije doorgeknipt. Toen gebeurde er iets wat niemand had voorzien: de burgers van de DDR stroomden in hun zomervakantie naar dit gapende gat in het Ijzeren Gordijn en bleven er in duizendtallen bivakkeren totdat ze naar het westen zouden kunnen gaan.

Onder druk van Oost-Berlijn trachtte de Hongaarse regering de knip op de deur te houden. Maar tenslotte, in september 1989, lieten de grensbewakers de mensen door. Aangezien de Bondsrepubliek zich sinds haar geboorte als de enige wettelijke (want democratische) Duitse staat had beschouwd, had elke Duitser, uit welk Oostblokland dan ook, bij aankomst in West-Duitsland recht op het staatsburgerschap en steun (DM). In korte tijd onderging de DDR de aderlating van 200.000 van zijn best opgeleide vaklui (en hun gezinnen).

De oude DDR-dictator Erich Honecker had Gorbatsjov uitgenodigd om met hem op 6-7 oktober de veertigste verjaardag van de Socialistische Republiek Deutscher Nation (DDR) te komen vieren. Met dit bezoek komt alles in beweging: De hoge gast houdt in het hartje van Oost-Berlijn (Friedrichsstrasse) zijn feestrede waarin hij veelbetekenend zegt: "Wie te laat reageert wordt door het leven gestraft." Een signaal! De DDR is een volksrepubliek, maar wie heeft dat volk ooit echt naar zijn mening gevraagd?

In Berlijn, Leipzig en Dresden gaan de mensen massaal de straat op en roepen: "Gorby, Gorby! Wir sind das Volk, Staatssicherheitsdienst heraus!!"

De betogers worden eerst in elkaar geramd en naar de gevangenis gesleept. Maar wanneer twee dagen later grotere demonstraties plaatsvinden wordt er niet meer tegen opgetreden. Erich Honecker is een starre, doodzieke (kanker) man. Wanneer de situatie uit de hand loopt, wordt hij vervangen door Egon Krenz, een jongere, maar voor het overige geheel 'ongewijzigde editie' van Honecker. Het nieuwe gezicht wekt geen nieuw vertrouwen. De toestand wordt roeriger. Op 4 november demonstreert een miljoen mensen voor vrijheid en meningsuiting en vrije verkiezingen. Wanhopig besluit het Politbureau van de SED (communistische partij) 'de muur' dan maar te openen, 'de Muur der Schande' (zegt iedereen) of 'die Mauwer des Friedens' (meent Honecker) gebouwd niet om 'de vijand' buiten, maar 'de eigen mensen binnen te houden!'

Huilend en lachend omhelzen Berlijners van Oost en West elkaar. Niemand had ooit gedacht dat dit mogelijk zou zijn!

Dolf, Paula en de kinderen volgden de gebeurtenissen op de voet. Zij leefden met de bevolking mee. Tranen van vreugde kwamen hen ook in de ogen. Vijf jaar van Duitse onderdrukking was bij hen nog in het geheugen gegrift. Families vielen elkaar na 29 jaar weer in de armen. De muur werd door de Berlijners aan stukken geslagen. Als souvenir namen de mensen stenen er van mee.

Na weken wilde Helene met haar vriend een bezoek aan Berlijn brengen. In de lelijke eend gingen ze op weg. Het was minstens vijf uur rijden maar dat hadden zij er wel voor over.

Met verhalen over de armoede in Oost-Berlijn en met een Trabant kwamen ze thuis.

"Wat wil je met het brik?" Vroeg Dolf.

"Wacht maar, later gaat het Trabantje geld opbrengen!".

Hij is zuinig op de Trabant geweest en nu, het is inmiddels 1997, is de liefhebber er tuk op!

De telefoon rinkelt, "Met Lies."

"Hoi Lies,"

"Ma, ik moet u iets zeggen."

"Nou vertel op."

"Mijn vriendin in Amsterdam vroeg mij voor het weekeind. Ik heb haar uitnodiging aangenomen maar nu herinner ik mij dat wij samen de mannen op zouden halen. Ik heb mijn vriendin lang niet gezien, het komt me nu goed uit, heeft u er bezwaar tegen?"

Paula wilde er niets tegen inbrengen. Het was jammer, zij had er wel naar toe geleefd en Dolf zou teleurgesteld zijn wanneer hij haar niet op Schiphol zag.

Maandag in de namiddag kon zij de mannen thuis verwachten. Paula kookt oer Hollands, stampot boerenkool, na drie weken rijst zal het ze wel smaken.

Dan is Lies er met de mannen. Dolf is doodmoe, Hans is ziek en Lies heeft in Amsterdam buikgriep opgelopen.

Dolf vertelde: "De vliegreis was vermoeiend. Eenmaal in Indonesië kwamen de herinneringen weer tot leven. De RK kerk in Madioen was niets veranderd. Ik zag mezelf weer in het koor zingen.

Het was jammer dat Hans te dun gekleed hoog in de bergen is gegaan. Een tropische regenbui overviel hem. Onderkoeld en druipnat is hij in het hotel gekomen. Het gevolg was koorts. Een arts schreef een kuur voor en hij moest het bed houden. Terwijl Hans uitziekte ben ik Malang in gegaan. Daar was ik kok in het militair hospitaal "Soekoen". Het hospitaal is er nog.

Hans knapte vlug op, zonder de kuur af te maken vertrokken wij naar Bali. Het eiland trekt veel toerisme; toen ik er in 1949 vakantie hield was het nog zo puur. Jonge vrouwen liepen er met ontbloot bovenlichaam. Dat is nu verleden tijd. Op de Passar kocht ik toen de beeldjes van de Balinese danseresjes, nu heb ik er voor jou en de kinderen een presentje gekocht. Ik zag een Indonesië terug waar veel is veranderd. Paula ik moet wat aan je kwijt, de drie weken duurden mij te lang, ik kreeg heimwee naar jou en huis. Vlak voor de vlucht naar Nederland werd Hans weer ziek. Hij wilde niet vliegen. Met jenever hield ik hem op de been. Gelukkig we zijn weer heelhuids thuis."